

Materialiteit in het mkb

(januari 2018)

MATERIALITEIT IN HET MKB

Onderzoek naar handvatten ten behoeve van de implementatie in de samenstelpraktijk

Rotterdam, 31 januari 2018

VOORWOORD

NEMACC, het samenwerkingsverband van de NBA en de Erasmus Universiteit Rotterdam, richt zich op toepassingsgericht onderzoek ten behoeve van het mkb. NEMACC heeft de opdracht gegeven onderzoek te verrichten naar de toepassing van materialiteit binnen de meest voorkomende opdrachten in het mkb. In dit rapport zijn de uitkomsten van het onderzoek vastgelegd.

Het onderzoek bevat drie fundamenten: een onderzoek van de literatuur en regelgeving, een enquête bij de bezoekers van een NEMACC-Symposium en interviews met diverse stakeholders. Op basis daarvan is een materialiteitsmodel ontwikkeld en een eenvoudig te gebruiken rekenmodel om de kwantitatieve materialiteit te bepalen. Het rekenmodel geeft in verschillende situaties een handvat, waarbij kwalitatieve overwegingen inzake de individuele opdracht ook altijd een belangrijke rol spelen. Het onderzoek bevat voorts diverse good practices en aanbevelingen.

Het onderzoeksteam bestaat uit:

- W.C.E.M. Bogers AA RB, werkzaam bij bd-accountancy;
- Prof. dr. M.N. Hoogendoorn, hoogleraar externe verslaggeving, Erasmus Universiteit Rotterdam;
- Dr. A. Rijsenbilt, Senior onderzoeker en docent bij Erasmus School of Accounting & Assurance en lid DB van NEMACC;
- E.B.M. Stout RA MSc, werkzaam bij Verstegen accountants en adviseurs; en
- E.M. van der Velden AA, werkzaam bij het Bureau Vaktechniek van BDO.

Namens de NEMACC Raad hopen wij dat de mkb-accountant in dit rapport de handvatten vindt om op een adequate wijze om te gaan met materialiteit in de samenstelpraktijk.

INHOUD

VOORWOORD	2
MANAGEMENT SAMENVATTING.....	4
1 INLEIDING & DOEL	6
1.1 Inleiding	6
1.2 Afbakening onderzoek	6
1.3 Onderzoeksvraag	6
1.4 Onderzoeksopzet	7
2 MATERIALITEIT WAT & WAAROM	8
2.1 Wat is materialiteit?	8
2.2 Waarom wordt materialiteit toegepast?	10
2.3 Welke typen informatie?	10
2.4 Conclusie	11
3 REGELGEVING & LITERATUUR	12
3.1 VGBA	12
3.2 Regelgeving uitvoering mkb-opdracht: Standaarden	13
3.2 Regelgeving verslaggeving mkb-opdracht: RJ(k)	15
3.3 Fiscale aangiften	16
3.4 Administratieve dienstverlening & advisering	19
3.5 Onderzoek kwantitatieve berekening materialiteit	20
3.6 Conclusies	22
4. INTERVIEWS & SYMPOSIUM	24
4.1 Materialiteit en risico's	24
4.2 Materialiteitsniveaus- en berekening	25
4.3 Kwalitatieve aspecten materialiteit	26
4.4 Materialiteit bij verschillende opdrachten en fasen	27
4.5 Communicatie over materialiteit	28
4.6 Tuchtrect	29
4.7 Wat vinden mkb-ondernemers van materialiteit?	31
4.8 Conclusies	31
5. GOOD PRACTICES	33
5.1 Materialiteitsmodel mkb-opdrachten	33
5.2 Rekenmodel materialiteit	36
5.3 Stappen rekenmodel materialiteit	38
5.4 Good practices	39
6. CONCLUSIES & AANBEVELINGEN	44
7 REFERENTIES	46
BIJLAGE 1: OVERZICHT GEINTERVIEWDEN	48
BIJLAGE 2: VRAGENLIJST INTERVIEWS	49
BIJLAGE 3: VRAGENLIJST INTERVIEWS	51

MANAGEMENT SAMENVATTING

Dit onderzoek heeft als doel de accountant in het mkb te ondersteunen bij het implementeren van materialiteit bij de mkb-opdrachten. Dit rapport beoogt dan ook concrete handvatten hiervoor te geven.

Onderzoeksvraag

De belangrijkste onderzoeksvragen zijn 'Wat betekent materialiteit binnen de mkb-opdrachten en hoe wordt het toegepast?' Hieruit volgen vragen als bij welk type opdrachten wordt het toegepast, in welke fase en welke factoren hebben invloed bij het bepalen van materialiteit?

Onderzoek

Het onderzoek bestaat uit een aantal stappen. Allereerst is onderzoek gedaan in de literatuur en regelgeving. Vervolgens is tijdens een NEMACC symposium een enquête gehouden onder de aanwezigen. Daarna zijn een aantal interviews gehouden met accountants en stakeholders.

Uitkomsten onderzoek

In dit rapport is een tweetal modellen opgenomen. In paragraaf 5.1 is een materialiteitsmodel opgenomen dat het proces van het bepalen van de materialiteit bij samenstellingsopdrachten aangeeft. Daarnaast is onder 5.2 een rekenmodel opgenomen om de materialiteit te bepalen. Dit model is ook opgenomen onder www.nba.nl/materialiteit. In paragraaf 5.4 is een groot aantal voorbeelden - good practices - opgenomen.

1. Keep it simple!

Uit het onderzoek blijkt dat het begrip materialiteit en de toepassing ervan door veel accountants als abstract wordt ervaren. De wens is dan ook om in dit onderzoek duidelijkheid te verschaffen over de verschillende begrippen maar ook vooral om een eenvoudig toepasbare rekentool te ontwikkelen.

2. Onderscheid naar risicogerichte en administratieve aanpak samenstellingsopdracht

Met de komst van de risicogerichte aanpak van de samenstellingsopdracht wordt materialiteit vaker toegepast. Er wordt dan een kwantitatieve berekening gemaakt op basis waarvan in de uitvoeringsfase voor de verschillende posten de omvang van de uit te voeren werkzaamheden wordt bepaald. Bij de administratieve aanpak wordt duidelijk veel minder vaak een kwantitatieve berekening gehanteerd. In die situaties wordt meestal alleen in de evaluatiefase de materialiteit geëvalueerd op basis van kwalitatieve aspecten. De good practice is dat hiervan een vastlegging wordt gemaakt in het dossier.

3. Indeling rekentool naar type onderneming & specifieke omstandigheden

Uit de interviews blijkt een duidelijke behoefte aan een rekentool en dan ook één die rekening houdt met de verschillende typen ondernemingen. Uit het literatuuronderzoek blijkt verder dat specifieke omstandigheden leiden tot andere benchmarks en percentages. Met beide is rekening gehouden in het rekenmodel.

4. Kwalitatieve aspecten spelen een grote rol

Bij alle interviews komt duidelijk naar voren dat de kwalitatieve aspecten en daarmee de professionele oordeelsvorming bij iedere opdracht een grote rol speelt. Kennis van de klant is daarbij belangrijk maar ook de verspreidingskring van de rapportage. Verder kan een bespreking van de uitkomsten van de materialiteitsbepaling in het team en/of het delen ervan met een collega-accountant helpen om te komen tot een goede inschatting. De lijst met mogelijke kwalitatieve aspecten onder hoofdstuk 4.3 biedt handvatten bij de overweging van de kwalitatieve aspecten bij de bepaling van materialiteit.

5. Weinig communicatie over materialiteit

Het onderzoek wijst uit dat communicatie over materialiteit voorafgaand aan een opdracht vrijwel nooit plaatsvindt. In de eindbespreking met de klant komt materialiteit soms aan bod. Het betreft dan meestal situaties waarin niet alle geconstateerde afwijkingen zijn verwerkt in het financiële overzicht.

6. Verband tussen de omvang van het kantoor en het gebruik van een kwantitatieve berekening

In het onderzoek is ook duidelijk gebleken dat grotere accountantskantoren vaker een kwantitatieve berekening hanteren dan de kantoren die geen of slechts enkele personeelsleden in dienst hebben. Dit wordt onder meer veroorzaakt door het gebruik van de applicaties waarin een materialiteitsberekening is opgenomen.

7. De materialiteit voor gevonden afwijkingen is bij fiscale opdrachten 'nihil'

Bij fiscale aangiften is de materialiteit voor gevonden afwijkingen formeel nihil. Dat komt doordat de Belastingdienst een aangifte eist waarin alle geconstateerde afwijkingen zijn verwerkt. In de praktijk zullen beperkte afwijkingen voorkomen. Wanneer sprake is van zowel een samenstellingsopdracht en fiscale aangiften wordt bij het opstellen van de fiscale aangifte meestal de materialiteit van de samenstellingsopdracht gevolgd, zo geven de geïnterviewden aan. In die situatie is dan wel in het samenstelproces al rekening gehouden met de aanvullende fiscale opdracht; er wordt voor de fiscale posten een lagere materialiteit gehanteerd.

8. Materialiteit bij andere typen mkb-opdrachten dan de samenstellingsopdracht is vooral gericht op de kwalitatieve aspecten

Uit het onderzoek blijkt dat vooral bij de risicogerichte aanpak van de samenstellingsopdracht een kwantitatieve berekening wordt gemaakt. Bij andere typen mkb-opdrachten zoals prognoses of advies wordt vrijwel nooit een kwantitatieve berekening opgenomen. Wel wordt bij deze opdrachten met name in de evaluatiefase de materialiteit geëvalueerd op basis van kwalitatieve aspecten.

1 INLEIDING & DOEL

1.1 Inleiding

Uit het NEMACC-onderzoek risicogericht samenstellen van april 2015 komt naar voren dat het bepalen van de materialiteit in de planningsfase van het samenstelproces een belangrijke stap kan zijn. In de mkb-praktijk wordt materialiteit over het algemeen echter weinig gebruikt. Dit is dan ook de aanleiding om in dit NEMACC-onderzoek de mkb-accountant enerzijds te voorzien van achtergrondinformatie over materialiteit en anderzijds concrete handvatten te geven in de toepassing ervan.

1.2 Afbakening onderzoek

Dit onderzoek richt zich vooral op het samenstellen van jaarrekeningen, simpelweg omdat de toepassing van materialiteit daar het meest voor de hand ligt. Maar ook de toepassing van materialiteit bij andere typen opdrachten is meegenomen in het onderzoek. Het gaat dan met name om financiële informatie.

1.3 Onderzoeksvraag

Dit onderzoek is erop gericht de accountant behulpzaam te zijn bij het bepalen en toepassen van de materialiteit bij mkb-opdrachten. Hieruit volgt een aantal deelvragen:

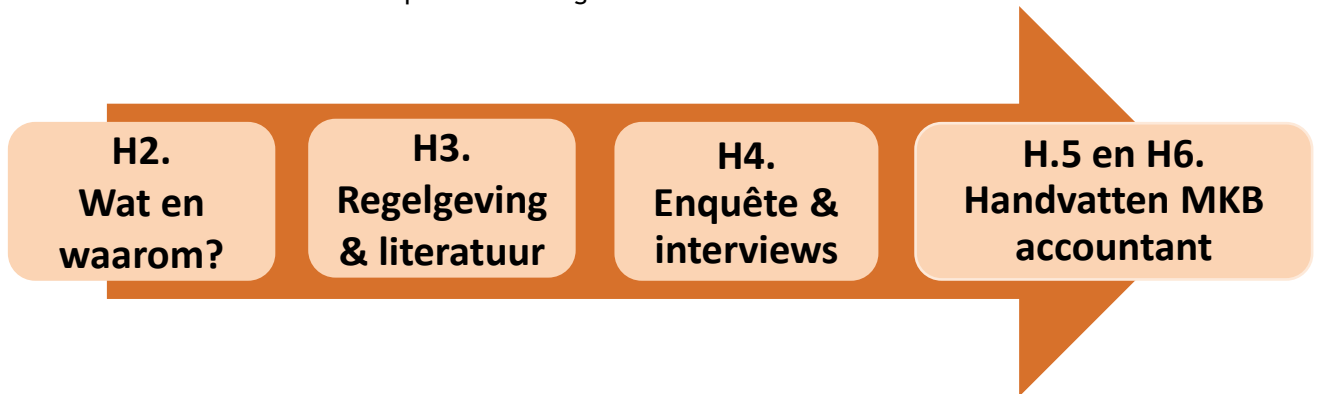
Deelvragen bij start onderzoek	Plaats in rapport met uitkomst
Wat is de betekenis van materialiteit voor mkb-ondernemingen?	Dit volgt uit hoofdstuk 2 met vragen: <ul style="list-style-type: none">• Wat is materialiteit?• Waarom wordt materialiteit toegepast?• Welke typen informatie kennen we?
Bij welk type opdrachten wordt materialiteit en een ondergrens gehanteerd?	In hoofdstuk 3 zijn deze vragen beantwoord vanuit de regelgeving en literatuur. Antwoord wordt gegeven op: <ul style="list-style-type: none">• Welke voorschriften en handvatten bieden regelgeving en literatuur (commercieel en fiscaal) voor de uitvoering van mkb-opdrachten?• Welke handvatten geeft de literatuur voor de kwantitatieve berekening van materialiteit?
Welke factoren zijn van belang bij het bepalen van materialiteit in het mkb?	
Wordt in de praktijk al in de planningsfase gekeken naar de materialiteit om zodoende efficiënt te kunnen samenstellen?	
Wordt in het mkb materialiteit weergegeven als een absoluut getal, of als een grijs gebied?	En in hoofdstuk 4 zijn deze vragen getoetst: <ul style="list-style-type: none">• Wat zijn de uitkomsten van de peiling die is afgenomen tijdens het NEMACC-symposium van 8 juni 2017?• Hoe passen de verschillende mkb-accountants materialiteit toe in de praktijk?• Hoe kijken andere stakeholders aan tegen materialiteit?
Wat zijn de gevolgen voor de mkb-accountant van het feit dat ten behoeve van de jaarrekening een andere invulling aan het begrip “materialiteit” wordt gegeven dan ten behoeve van fiscale doeleinden?	Dit volgt expliciet uit paragraaf 3.3 en 4.4
Wordt de hoogte van de ondergrens en de materialiteit met de klant besproken? En/of vastgelegd in de opdrachtbevestiging?	Deze vraag volgt expliciet uit hoofdstuk 4

1.4 Onderzoeksopzet

Het onderzoek bestaat uit verschillende onderdelen. Onderzoek vond plaats aan de hand van literatuur, regelgeving en tuchtrechtspraken. Vervolgens is tijdens het NEMACC-symposium van 8 juni 2017 een enquête gehouden onder de aanwezige accountants omtrent het begrip materialiteit en de toepassing ervan. Tot slot zijn kwalitatieve interviews gehouden met accountants, de NBA en de Belastingdienst. Hierbij zijn steeds de door hen gehanteerde rekenmodellen opgevraagd.

Op basis hiervan zijn in hoofdstuk 5 twee modellen ontwikkeld. Een materialiteitsmodel dat het proces van het bepalen van materialiteit aangeeft bij samenstellingsopdrachten en een rekenmodel om de kwantitatieve materialiteit te bepalen. Daarnaast zijn aanbevelingen voor de praktijk geformuleerd.

Schematisch ziet de onderzoeksopzet er als volgt uit:

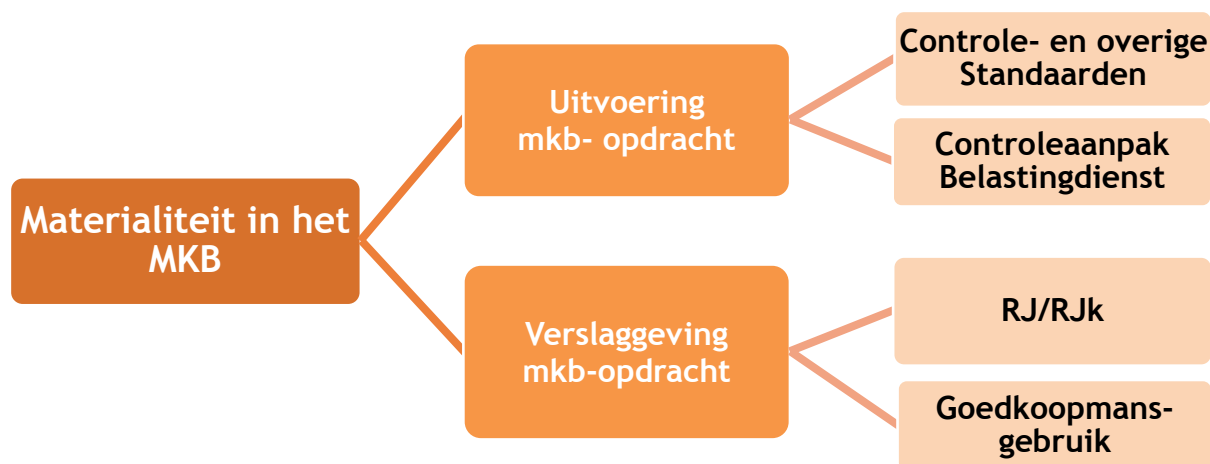
2 MATERIALITEIT WAT & WAAROM

In dit hoofdstuk geven we antwoord op de volgende vragen:

- Wat is materialiteit?
- Waarom wordt materialiteit toegepast?
- Welke typen informatie kennen we?

2.1 Wat is materialiteit?

Materialiteit is in de regelgeving en literatuur terug te vinden in twee belangrijke bronnen, namelijk in die rondom de uitvoering van de opdracht en die rondom de verslaggeving. De externe verslaggeving is in te delen in die voor rapportages op commerciële grondslagen en die op fiscale grondslagen (goed koopmansgebruik). In onderstaand schema is dat verder weergegeven. Hierbij is buiten beschouwing gelaten dat Nederlandse rechtspersonen ook IFRS voor SME's (small en medium-sized entities, het mkb) mogen toepassen voor zover er in de desbetreffende jaarrekening geen materiële afwijkingen zijn met BW2 Titel 9 en de stellige uitspraken van de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ/RJk).

Bovenstaand schema heeft als uitgangspunt dat materialiteit bij verschillende opdrachten kan worden toegepast. Het meest voor de hand liggend zijn de jaarrekening en fiscale aangiften maar ook bij administratieve dienstverlening en adviesopdrachten kan materialiteit een rol spelen¹. Afhankelijk van het type opdracht is specifieke regelgeving van toepassing. Hierbij is de Controleaanpak van de Belastingdienst primair voor de controle van de Belastingdienst op fiscale aangiften. Deze is in bovenstaand schema opgenomen omdat deze richtinggevend kan zijn voor de toepassing van materialiteit bij fiscale aangiften.

Het begrip materialiteit wordt in de gedrags- en beroepsregels niet expliciet behandeld. Materialiteit komt wel terug in de Controle- en overige standaarden, in Standaard 320 'Materialiteit bij de planning en uitvoering van de controle'². Deze standaard is alleen (verplicht) van toepassing op assurance-opdrachten. Maar ook in Standaard 4410 inzake samenstellingsopdrachten komt het begrip materialiteit voor, er wordt in deze standaard gesproken over 'afwijkingen van materieel belang'. Voor de definitie van materialiteit verwijzen de Controle- en overige standaarden naar het van toepassing zijnde verslaggevingsstelsel en geven ze aan dat materialiteit in algemeenheid als volgt is omschreven (Standaard 4410.A48):

¹ Zie bijvoorbeeld SRA (2013), SRA-Praktijkhandreiking Materialiteit en de samenstellingsopdracht (pagina 1) en Lasance, A. en Spaargaren, R., Continuous reporting: altijd up-to-date, Tijdschrift administratie, nummer 9, september 2014

² Zie hoofdstuk 3 van dit rapport 'Regelgeving & literatuur'

- Afwijkingen - mede door vermoede fraude of het vermoede niet-naleven van wet- en regelgeving - inclusief weglatingen, worden geacht van materieel belang te zijn indien hiervan, afzonderlijk of gezamenlijk, redelijkerwijs zou kunnen worden verwacht dat zij invloed hebben op de economische beslissingen die gebruikers op basis van de historische financiële informatie nemen;
- Oordeelsvormingen over materialiteit worden gemaakt in het licht van de gegeven omstandigheden en worden beïnvloed door de aard of de omvang van een afwijking, dan wel door een combinatie van beide; en
- Oordeelsvormingen over aangelegenheden die van materieel belang zijn voor de gebruikers van historische financiële informatie worden gebaseerd op een overweging van de gemeenschappelijke behoefte aan historische financiële informatie van gebruikers als groep beschouwd. Het mogelijke effect van afwijkingen op specifieke individuele gebruikers, van wie de behoeften ver uiteen kunnen lopen, wordt niet in aanmerking genomen.

De Controle- en overige standaarden behandelen materialiteit dus in de context van afwijkingen. Een afwijking is materieel als de omvang zodanig is dat het oordeel van een gebruiker waarschijnlijk wordt beïnvloed. Deze grens wordt per opdracht bepaald door de accountant, rekening houdend met de specifieke situatie van de onderneming, opdracht en de groep gebruikers. De accountant mag daarbij aannemen dat gebruikers redelijke kennis hebben van bedrijfseconomie en verslaggeving, en bereid zijn de (historische) financiële informatie voldoende te bestuderen.

Voorbeeld materialiteit

Na inventarisatie van de voorraad blijkt in de jaarrekening van een onderneming de voorraad totaal € 150 hoger te zijn voorgesteld ten opzichte van de werkelijk aanwezige voorraad. Uitgangspunt is om de gevonden afwijkingen te corrigeren. Echter de accountant hoeft in deze situatie geen verdere werkzaamheden uit te voeren omdat de accountant voor afwijkingen een grens van € 1.000 hanteert.

Voor een steeds groter wordende groep opdrachten in het mkb is geen Standaard in de Controle- en overige standaarden aanwezig. Denk aan fiscale aangiften, administratieve dienstverlening of adviesopdrachten. Voor dit type (overige) opdrachten is alleen de VGBA van toepassing. Hierin is geen regelgeving opgenomen ten aanzien van de uitvoering van de opdracht of materialiteit. Wel zou de accountant volgens de VGBA niet betrokken moeten zijn bij of in verband gebracht moeten kunnen worden met informatie die *materieel onjuist, onvolledig of misleidend* is (alineea A20). Maar dan moet wel duidelijk zijn wat materiële informatie is. Voor dit typen opdrachten kan worden aangesloten bij hetgeen in bijvoorbeeld Standaard 4410 inzake samenstellingsopdrachten is opgenomen.

In dit rapport maken wij onderscheid tussen:

- Jaarrekeningmaterialiteit:
dit is de materialiteit die in de evaluatiefase wordt gebruikt om te beoordelen of de jaarrekening materiële afwijkingen bevat
- Uitvoeringsmaterialiteit:
deze materialiteit is afgeleid van de jaarrekeningmaterialiteit, namelijk door daarop een afslag toe te passen om het risico in te calculeren op afwijkingen van materieel belang waarvan de accountant zich niet bewust is geworden
- Ondergrens:
dit is het bedrag waaronder de geconstateerde afwijkingen niet hoeven te worden gecorrigeerd. Het gaat dan om kleine, onbeduidende afwijkingen die samen niet tot een afwijking van materieel belang kunnen leiden

In de planningsfase kunnen de materialiteitsniveaus worden bepaald, waarbij de uitvoeringsmaterialiteit richtinggevend is voor de uit te voeren werkzaamheden.

2.2 Waarom wordt materialiteit toegepast?

De eerste reden om materialiteit toe te passen is dat het begrip bij een aantal mkb-opdrachten in de regelgeving is opgenomen. Ook kan toepassing ervan helpen de opdracht efficiënt uit te voeren.

a. Voldoen aan regelgeving

In Standaard 4410 staat dat wanneer de accountant constateert dat informatie niet nauwkeurig, niet compleet of anderszins onbevredigend is, hij de klant hierover moet informeren en om aanvullende of gecorrigeerde informatie moet verzoeken. Op verzoek van de klant kan de accountant zelf ook 'geschikte aanpassingen' voorstellen aan het management als de samengestelde historische financiële informatie afwijkingen van materieel belang bevat.

Een materialiteitsberekening is niet voorgeschreven in Standaard 4410. Dat zegt ook NBA-Handreiking 1136. Het begrip materialiteit wordt binnen Standaard 4410 ingevuld vanuit het van toepassing zijnde stelsel van verslaggeving. Wanneer de accountant zich bewust wordt van afwijkingen van materieel belang moet hij dat communiceren met het management. Is sprake van een significante aangelegenheid dan moet deze worden gedocumenteerd.

b. Efficiëntie

Toepassing van materialiteit in de planningsfase kan leiden tot een efficiënte uitvoering van de samenstellingsopdracht³. Daarom heeft het vaak de voorkeur dat de accountant de kwantitatieve materialiteit al in de planningsfase te berekenen⁴. De focus ligt op het risico op afwijkingen van materieel belang. Door toepassing van materialiteit kunnen materiële afwijkingen beter worden ontdekt. Immers de werkzaamheden richten zich niet op posten of bedragen die er niet toe doen maar alleen op die posten of bedragen die het inzicht kunnen beïnvloeden. Daardoor zijn sommige - traditioneel uitgevoerde - werkzaamheden niet (meer) nodig en behaalt de accountant ook tijdswinst.

Sommige ondernemingen zullen overigens de voorkeur hebben voor een lagere dan noodzakelijke materialiteit, bijvoorbeeld vanwege de wens van een nagenoeg foutloze jaarrekening⁵. In deze gevallen zullen de werkzaamheden minder efficiënt kunnen worden uitgevoerd dan noodzakelijk en leiden tot hogere kosten⁶. Wel behoudt de accountant altijd een zelfstandige verantwoordelijkheid voor de bepaling van de materialiteit⁷. Een wens van de onderneming kan uitsluitend een neerwaarts effect op materialiteit hebben.

2.3 Welke typen informatie?

Vaak wordt materialiteit toegepast bij financiële informatie met daarin veelal kwantitatieve gegevens. Maar hoe zit het met niet-financiële informatie? En met kwalitatieve gegevens in financiële informatie? Het dossier 'NFI in beweging' van de NBA⁸ - alhoewel geschreven voor de publieke sector en daterend uit 2008- verduidelijkt deze begrippen.

Niet-financiële informatie zijn alle kwantitatieve en kwalitatieve gegevens over het gevoerde beleid, de bedrijfsvoering en/of de uitkomsten van dit beleid in de vorm van output of outcome, zonder dat sprake is van een directe koppeling met een financieel registratiesysteem.

Financiële informatie heeft betrekking op geldstromen en daarmee samenhangende resultaten en (balans)posities. De informatie heeft een directe koppeling met het financiële registratiesysteem en kan historisch of toekomstgericht van karakter zijn. Financiële informatie wordt uitgedrukt in geldeenheden en is exact meetbaar.

³ Zie bijvoorbeeld SRA (2013), SRA-Praktijkhandreiking Materialiteit en de samenstellingsopdracht (pagina 1)

⁴ Gortemaker, H. en Velden, E.M. van der, Interview NEMACC: Risicogericht samenstellen, Tijdschrift voor accountancy-vaktechniek en tuchtrecht, mei/juni 2015

⁵ Zie bijvoorbeeld NBA (2016), NBA-handreiking 1136 Standaard 4410 inzake samenstellingsopdrachten. Een praktische toelichting op Standaard 4410 en andere bij samenstellingsopdrachten behorende regelgeving (pagina 25)

⁶ Zie bijvoorbeeld Tom Koning in SRA (2011), de SRA adviseur magazine, nr. 2 2011 (pagina 8)

⁷ Gortemaker, H. en Velden, E.M. van der, Interview NEMACC: Risicogericht samenstellen, Tijdschrift voor accountancy-vaktechniek en tuchtrecht, mei/juni 2015

⁸ Zie <https://www.nba.nl/themas/mvo/dossier-niet-financiele-informatie-nfi/>, geraadpleegd d.d. 10 november 2017

Het karakter van niet-financiële informatie kan dus kwalitatief of kwantitatief zijn. Kwantitatief wil zeggen dat de informatie wordt uitgedrukt in een (numerieke) grootte, bijvoorbeeld de hoeveelheid CO2-emissies of het aantal bedrijfsongevallen. Kwantitatieve niet-financiële informatie is verwant met financiële informatie met dien verstande dat kwantitatieve niet-financiële informatie minder uniform is. Kwalitatieve informatie betreft tekst. Voorbeelden hiervan zijn waarderingsgrondslagen (kwalitatieve financiële informatie) of persoonskenmerken van de overnemende partij bij bedrijfsopvolging (kwalitatieve niet-financiële informatie).

In de mkb-praktijk hebben we meestal te maken met financiële informatie. Denk daarbij aan de jaarrekening en het opstellen van tussentijdse rapportages. Financiële informatie kan historisch maar ook toekomst gericht zijn, zoals (liquiditeits)prognoses. Deze overzichten bevatten vaak elementen van kwantitatieve aard -een cijfermatige opstelling-, maar ook kwalitatieve elementen zoals de tekstuele toelichting op deze opstelling.

Ook niet-financiële informatie komt voor binnen de mkb-praktijk zoals bijvoorbeeld een klanttevredenheidsonderzoek. De uitkomsten uit een dergelijk onderzoek zijn meetbaar, echter niet objectief omdat een sluitende registratie ontbreekt. Niet-financiële informatie kan kwantitatief van aard zijn (hoeveel personen geven een 8 of hoger), maar ook kwalitatief van aard zijn (de recensie of de beleving).

Voor wat betreft materialiteit is -gezien bovenstaande uitleg van begrippen- materialiteit bij zowel financiële als niet-financiële informatie van toepassing, ongeacht of sprake is van kwantitatieve of kwalitatieve gegevens. In alle gevallen is relevant wanneer afwijkingen invloed hebben op de economische beslissingen van gebruikers van informatie. In onderstaand schema zijn de verhoudingen hiertussen weergegeven en zijn voorbeelden opgenomen:

Type informatie	Kenmerk	Kwantitatief/ Kwalitatief	Voorbeelden
Financiële informatie	Kent een algemeen aanvaard systeem van registreren & verantwoorden	Kwantitatief	<ul style="list-style-type: none"> De jaarrekening (historisch) Prognoses in een ondernemingsplan (toekomstgericht) Omzet per tafel (historisch)
		Kwalitatief	<ul style="list-style-type: none"> Veronderstellingen in een ondernemingsplan Waarderingsgrondslagen in een jaarrekening
Niet-financiële informatie	Kent geen algemeen aanvaard systeem van registreren & verantwoorden	Kwantitatief	<ul style="list-style-type: none"> Meetbare uitkomsten van het gevoerde beleid
		Kwalitatief	<ul style="list-style-type: none"> Persoonskenmerken van de overnemende partij bij bedrijfsopvolging Het gevoerde beleid van een gemeente (jaarverslag)

2.4 Conclusie

De eerste vraag was ‘Wat is materialiteit?’. Materialiteit is een maatstaf om te bepalen wanneer afwijkingen invloed hebben op de economische beslissingen van gebruikers van informatie.

En waarom wordt materialiteit dan toegepast? In de eerste plaats omdat dit in de regelgeving wordt genoemd, maar ook omdat het de efficiëntie van opdrachten bevordert. Naast opdrachten tot het samenstellen voeren mkb-accountants diverse andere opdrachten uit, waarbij materialiteit ook een rol kan spelen. Daarbij is het onderscheid gemaakt in verschillende typen informatie.

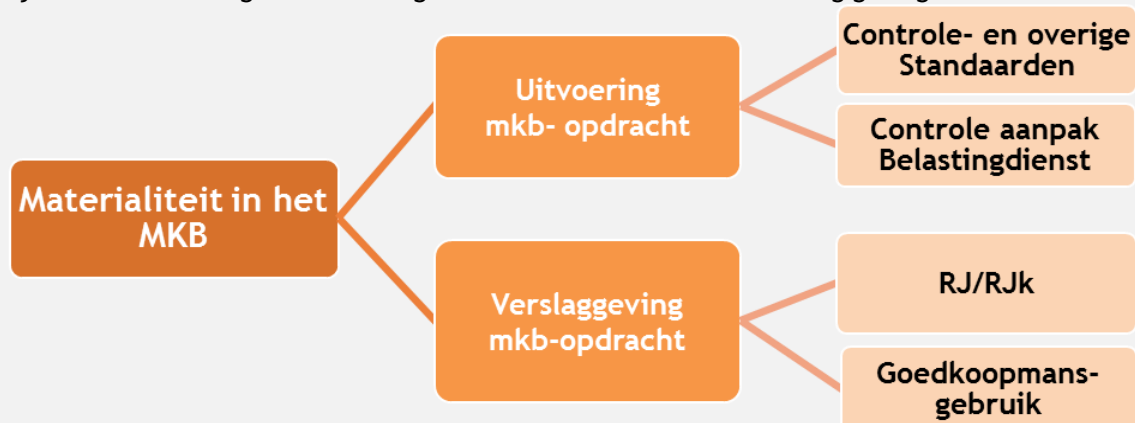
Onderscheiden wordt financiële en niet-financiële informatie beide met kwantitatieve en kwalitatieve aspecten. Dit onderzoek richt zich vooral op financiële informatie met daarin kwantitatieve gegevens.

3 REGELGEVING & LITERATUUR

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de volgende vragen:

- Welke voorschriften en handvatten bieden regelgeving en literatuur voor de uitvoering van mkb-opdrachten?
- En welke voor de verslaggevingsaspecten van mkb-opdrachten?
- Welke voorschriften en handvatten bieden regelgeving en literatuur voor fiscale aangiften?
- Welke handvatten geeft de literatuur voor de kwantitatieve berekening van materialiteit?

Bij de beantwoording van deze vragen wordt de onderstaande indeling gevolgd:

3.1 VGBA

Accountants moeten (onder meer) voldoen aan de regelgeving op grond van de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (hierna: VGBA) en de Controle- en overige standaarden.

De VGBA geeft invulling aan de verantwoordelijkheid als accountant om te handelen in het algemeen belang. Hiertoe zijn een vijftal fundamentele beginselen geformuleerd (artikel 2 VGBA):

- professionaliteit
- integriteit
- objectiviteit
- vakbekwaamheid en zorgvuldigheid, en
- vertrouwelijkheid.

Bij het naleven van deze gedrags- en beroepsregels past de accountant zijn professionele oordeelsvorming toe (artikel 20 VGBA), rekening houdend met hetgeen een objectieve, redelijke en geïnformeerde derde aanvaardbaar en toereikend acht en de omstandigheden die hij weet of behoort te weten.

De VGBA handelt niet expliciet over materialiteit of afwijkingen van materieel belang. Wel zegt de VGBA dat de accountant zijn werk vakbekwaam en zorgvuldig moet uitvoeren. De toelichtende teksten geven aan dat de accountant bij het verlenen van een professionele dienst zorgvuldig en in overeenstemming met de van toepassing zijnde wet- en regelgeving handelt. En dat een professioneel-kritische instelling wordt verwacht.

Artikel 12 VGBA

De accountant houdt zijn vakbekwaamheid op het niveau dat is vereist om een professionele dienst op een adequate wijze te kunnen verlenen.

Artikel 13 VGBA

1. De accountant past de bij een professionele dienst relevante wet- en regelgeving toe.
2. De accountant voert een professionele dienst nauwgezet, grondig en tijdig uit.

3.2 Regelgeving uitvoering mkb-opdracht: Standaarden

De Controle- en overige standaarden geven de meeste guidance voor de uitvoering van opdrachten. Standaard 320 is specifiek opgenomen voor materialiteit in de planning en uitvoering van een controle en Standaard 450 voor de evaluatie van afwijkingen in de context van een controle. Deze regelgeving is niet van toepassing op non-assurance opdrachten maar kan wel richtinggevend zijn. Hieronder wordt met name ingegaan op Standaard 4410 inzake samenstellingsopdrachten omdat deze voor veel mkb-opdrachten de meest concrete handvatten geeft.

Standaard 4410

Op 1 januari 2016 is een herziene Standaard 4410 inzake samenstellingsopdrachten ingegaan. De Standaard 4410 is zelfstandig leesbaar. Deze standaard bevat alle relevante regelingen voor de uitvoering van de opdracht en verwijst niet naar andere onderdelen in de Controle- en overige standaarden. Standaard 4410 is principle-based regelgeving en schrijft geen concrete werkzaamheden voor.

De NBA-handreiking 1136 geeft een toelichting op Standaard 4410 en moet dan ook in samenhang met deze Standaard worden gelezen. Ter verduidelijking van de toepassing van de standaard zijn voorbeelden en overwegingen in de handreiking opgenomen. De toepassing van Standaard 4410 is overigens verplicht bij een door de accountant samengestelde jaarrekening maar optioneel bij het samenstellen van andere historische financiële informatie dan een financieel overzicht, zoals een debiteurenoverzicht of een jaarrekening zonder toelichtingen.

Wanneer een accountant zich bij een samenstellingsopdracht ervan bewust wordt dat aanpassingen vereist zijn zodat het financiële overzicht geen afwijking van materiaal belang bevat, moet hij dat onder de aandacht brengen van het management.

Het begrip materialiteit wordt volgens Standaard 4410 (A48) ingevuld door het van toepassing zijnde stelsel van verslaggeving. In BW2 is dit gekoppeld aan het inzichtvereiste van de jaarrekening (artikel 362). Het gaat dan om afwijkingen in de jaarrekening die van invloed zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van de jaarrekening nemen. In de NBA-handreiking 1136 wordt een afwijking als volgt geformuleerd:

Een verschil tussen (1) het bedrag, de rubricering, de presentatie of de toelichting van een gerapporteerd element in de historische financiële informatie en hetgeen dat voor dat element vereist is opdat het element in overeenstemming is met het van toepassing zijnde stelsel inzake financiële verslaggeving. (2) Afwijkingen die naar de oordeelsvorming van de accountant in materieel opzicht aangepast dienen te worden zodat de historische financiële informatie een getrouwe weergave of beeld geeft.

Afwijkingen kunnen voortkomen uit fouten of fraude. Afwijkingen kunnen een kwalitatief of kwantitatief aspect hebben. De kwalitatieve gegevens hebben volgens de NBA-handreiking vooral betrekking op de verslaggevingsaspecten. De kwantitatieve aspecten vloeien voort uit het feit dat de samenstellend accountant mag uitgaan van de gegevens die de klant aanlevert tenzij deze niet compleet, niet nauwkeurig of anderszins onbevredigend zijn.

Voorbeelden kwalitatieve afwijking

- *Effecten zijn gerubriceerd onder de vaste activa terwijl deze niet duurzaam aan de onderneming zijn verbonden*
- *De post kortlopende schulden is ten onrechte niet gesplitst omdat deze samengevoegd onvoldoende inzicht geeft voor de gebruiker van de jaarrekening*
- *De toepassing van de fiscale waarderingsgrondslag is onvoldoende toegelicht*

Voorbeelden kwantitatieve afwijking

- *Een nagekomen creditfactuur is niet in de administratie verwerkt*
- *De voorziening dubieuze debiteuren die door de klant is aangeleverd is op een foutieve wijze berekend*
- *De rente over de rekening-courantverhouding tussen de holding en de dochtermaatschappij is niet berekend*

Bepalen van de materialiteit

In de praktijk zal de accountant op basis van zijn kennis van de klant, diens onderneming en de branche, een inschatting maken van de afwijking die acceptabel is. Hij bepaalt de materialiteit. Dit kan ondersteund worden met een berekening van de materialiteit voor de jaarrekening als geheel, maar dat is niet verplicht. Andere mogelijkheden zijn om in de planningsfase in een aantekening vast te leggen wat de inschatting is van de accountant of pas in de evaluatiefase te onderbouwen waarom een bepaalde afwijking al dan niet wordt gecorrigeerd.

Relevant bij het bepalen van de materialiteit volgens NBA-handreiking 1136:

1. het van toepassing zijnde verslaggevingsstelsel (zie paragraaf A48 Standaard 4410);
2. de perceptie van de accountant ten aanzien van de behoeften van de gebruikers van de jaarrekening (paragraaf A50 Standaard 4410). Daarbij wordt aangenomen dat de gebruikers begrijpen dat de jaarrekening is opgesteld en gepresenteerd rekening houdend met een materialiteitsniveau. Communicatie met het management omtrent de hoogte hiervan wordt aanbevolen, mede in het kader van A27 van standaard 4410; en
3. de wens van de klant om bijvoorbeeld de jaarrekening zo foutloos mogelijk op te leveren.

Toepassing van materialiteit in de verschillende fasen van de mkb-opdracht

Bij assurance-opdrachten wordt duidelijk onderscheid gemaakt tussen materialiteit in de plannings-/ uitvoeringsfase enerzijds (Standaard 320) en de evaluatiefase anderzijds (Standaard 450). Standaard 4410 maakt dit onderscheid niet. Materialiteit komt alleen voor bij het door de accountant aan het management voorstellen van geschikte aanpassingen vanwege afwijkingen waarvan de accountant zich *tijdens het verloop van de opdracht* bewust wordt. NBA-Handreiking 1136 behandelt materialiteit dan ook pas bij het doorlezen van de samengestelde jaarrekening⁹. Herziening van de materialiteit gedurende de samenstellingsopdracht, vanwege eventuele correcties waardoor bijvoorbeeld bedragen en verhoudingen

Voorbeeld materialiteit in de planningsfase

De accountant heeft voorafgaand aan de samenstellingsopdracht de materialiteit en risicoposten bepaald. Hij maakt op basis daarvan een selectie van posten waarvoor hij geen verdere werkzaamheden uitvoert en bepaalt werkzaamheden voor posten die materiële risico's bevatten.

mogelijk anders zijn geworden, is dan ook niet aan de orde. Wanneer de materialiteit al in de planningsfase is bepaald en correcties hebben plaatsgevonden, kan het wel aan te bevelen zijn de materialiteit te herzien. Correcties kunnen namelijk materiële invloed hebben op bedragen en verhoudingen¹⁰.

Ook is er een verschil in gebruikersgroep tussen assurance en aan assurance verwante opdrachten waaronder de samenstellings-opdracht. De controleverklaring bij assurance opdrachten heeft veelal een maatschappelijke functie. Bij samenstellingsopdrachten is de gebruikersgroep enerzijds kleiner maar ook meer bekend.

Om de samenstellingsopdracht efficiënter uit te voeren, ligt het voor de hand materialiteit al in de planningsfase toe te passen. Hiermee is materialiteit mede richtinggevend voor de aard, timing en omvang/diepgang van de uit te voeren werkzaamheden¹¹.

Materialiteitsniveaus

Standaard 4410 hanteert slechts het begrip 'afwijking van materieel belang' en onderscheidt daarmee geen materialiteitsniveaus. Het is aan de professionele oordeelsvorming van de accountant in de betreffende situatie hoe om te gaan met niet-materiële afwijkingen die niet zijn gecorrigeerd of waarvan de accountant zich niet bewust is en die gecumuleerd tot een afwijking van materieel belang kunnen leiden.

⁹ NBA (2016), NBA-handreiking 1136 Standaard 4410 inzake samenstellingsopdrachten. Een praktische toelichting op Standaard 4410 en andere bij samenstellingsopdrachten behorende regelgeving (hoofdstuk 6)

¹⁰ Velden, E.M. van der, Materialiteit en samenstellen, Accountant, januari/februari 2014

¹¹ SRA (2013), SRA-Praktijkhandreiking Materialiteit en de samenstellingsopdracht (pagina 7)

In de literatuur¹² wordt onderscheid gemaakt naar materialiteitsniveaus, waarbij de parallel zichtbaar is met Standaard 320 die in de controle wordt gebruikt. Hierin worden, naast een jaarrekeningmaterialiteit, een uitvoeringsmaterialiteit en zogenaamde ondergrens onderscheiden:

- De jaarrekeningmaterialiteit is daarbij de materialiteit waartegen wordt geëvalueerd of de jaarrekening geen afwijking van materieel belang bevat
- De uitvoeringsmaterialiteit is een afgeleide van de jaarrekeningmaterialiteit, namelijk de jaarrekeningmaterialiteit minus een afslag. Deze afslag wordt toegepast om het risico op onbewuste afwijkingen in te calculeren. Met onbewuste afwijkingen wordt in dit kader bedoeld die afwijkingen waarvan de accountant zich niet bewust is geworden
- De ondergrens is een bedrag voor onbeduidende bedragen. Hieronder hoeven gevonden afwijkingen niet gecorrigeerd te worden omdat deze tezamen niet kunnen of zullen leiden tot een afwijking van materieel belang.

3.2 Regelgeving verslaggeving mkb-opdracht: RJ(k)

Binnen de verslaggeving wordt onderscheid gemaakt tussen financiële overzichten die vallen onder Titel 9 Boek 2 BW en die daar niet onder vallen (niet-rechtspersonen). Als het van toepassing zijnde verslaggevingsstelsel geen handvatten geeft over materialiteit dan kan worden aangesloten bij de definitie van materialiteit in de Controle- en overige standaarden (Standaard 4410, A49).

Titel 9 Boek 2 BW zelf geeft geen definitie van materialiteit. De Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (voor kleine rechtspersonen) (hierna: RJ en RJ(k)), die richting geven aan de verslaggevingsregels van Titel 9 Boek 2 BW, beschrijven materialiteit daarentegen wel. Zij hanteren een tweetal invalshoeken, 'relevantie' en 'materialiteit'.

Relevantie

Allereerst het begrip 'relevantie'¹³. Informatie is relevant wanneer zij ondersteunend is bij het nemen van economische beslissingen op basis van een beoordeling van gebeurtenissen (RJ 930.26). Het weglaten of onjuist weergeven van deze informatie zou de economische beslissingen van gebruikers van de jaarrekening kunnen beïnvloeden.

Informatie kan relevant zijn vanwege de aard van een post of toelichting zoals informatie over een bedrijfsovername of een belangrijke gebeurtenis na balansdatum. Informatie kan ook relevant zijn vanwege de relatieve omvang zoals bijvoorbeeld een post voorraden die van belang is voor de uitoefening van bepaalde activiteiten van de onderneming. Tot slot speelt de tijdigheid een rol bij de vraag of informatie relevant is. Uiteraard is de combinatie van deze drie aspecten (aard, omvang en tijdigheid) van belang.

Materialiteit

Naast het begrip relevantie komt materialiteit ook voor in RJ.150 en RJk.A3.3, die ingaan op het herstellen van fouten na vaststelling van de jaarrekening. Materialiteit is volgens de RJ de omvang van een post¹⁴ of fout, beoordeeld onder de omstandigheden waaronder dit gebeurt (RJ 930.29-30). Materialiteit is dus een 'kritische grens' en niet zozeer het kenmerk van informatie. Een jaarrekening bevat een 'materiële fout' als deze niet voldoet aan het vereiste inzicht van artikel 362 lid 1 BW:

Artikel 362 lid 1 BW

De jaarrekening geeft volgens normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat, alsmede voor zover de aard van een jaarrekening dat toelaat, omtrent de solvabiliteit en de liquiditeit van de rechtspersoon.

¹² Zie onder andere Velden, E.M. van der, Materialiteit en samenstellen, Accountant, januari/februari 2014

¹³ RJ 930 inzake kwalitatieve kenmerken van de jaarrekening, waar relevantie wordt genoemd als een van de vier kwalitatieve kenmerken van de jaarrekening (naast begrijpelijkheid, vergelijkbaarheid en betrouwbaarheid). RJ 115 'Criteria voor opnamen van activa en posten van vreemd vermogen'.

¹⁴ De RJ beschrijft materialiteit in dit geval dus in een andere context dan 'afwijkingen'.

RJ.115.207 gebruikt voor materialiteit de term 'relatieve betekenis'.

Voorbeeld relevantie en materialiteit

Een onderneming heeft, mede aan de hand van haar jaarrekening, een aanvraag gedaan voor herfinanciering van een lening. Het gaat in de branche waarin de onderneming opereert, verhuur van kantoorpanden, economisch gezien niet goed. Ook deze ondernemer heeft met leegstand van zijn kantoorpanden te maken. Voor de bank is in dat kader de bedrijfswaarde van het te verhuren vastgoed relevant, evenals de uitgangspunten die zijn gehanteerd bij de berekening. De bank neemt namelijk (mede) op basis van deze informatie een besluit of zij tot herfinanciering wil overgaan. Aangezien de boekwaarde van de materiële vaste activa de belangrijkste post is op de balans van de onderneming, is dit een materiële post. Wanneer de bedrijfswaarden niet tijdig beschikbaar zouden zijn gekomen, dan is deze informatie echter niet (meer) relevant.

Foutenherstel

Van een 'materiële fout' kan volgens RJ.150.103 en RJk.A3.303 sprake zijn bij een onjuiste verwerking, onjuiste waardering en/of resultaatbepaling, een onjuiste rubricering en/of presentatie dan wel een onjuiste of onvolledige toelichting. Hieronder wordt niet het effect van schattingswijzigingen verstaan. Materiële fouten moeten namelijk retrospectief worden verwerkt en schattingswijzigingen prospectief. Volgens RJ.150.103 en RJk.A3.303 is de vraag of een fout materieel is afhankelijk van zowel de omvang als de aard van de weglating of de onjuiste weergave. Hierbij dienen de (bekende) feiten en omstandigheden te worden betrokken.

Ook kan sprake zijn van een zodanige 'materiële fout' dat de jaarrekening *in ernstige mate* tekortschiet in het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW bedoelde inzicht (RJ.150.102 en RJk.A3.302), voorheen een 'fundamentele fout' genoemd. In het geval van dergelijke fouten heeft het bestuur een meldingsplicht richting aandeelhouders en handelsregister. Niet iedere materiële fout is ook een fundamentele fout. Materiële fouten betekenen wel dat het inzicht tekort schiet, maar dat hoeft niet in ernstige mate het geval te zijn. En dan is er ook geen wettelijke meldingsplicht.

Samenvoeging van posten

RJ.115.214/215 en RJk.A2.114 vermelden bovengrenzen voor samenvoeging van posten in de jaarrekening.

Criteria afzonderlijke opname vermelde gegevens		
Balanspost	>5%	Balanstelling
	>10%	Van rubriek waartoe post behoort
Winst- en verliesrekening	>5%	Toegevoegde waarde
	>10%	Van rubriek waartoe post behoort

Deze materialiteit functioneert uitsluitend bij de beoordeling of posten afzonderlijk moeten worden verantwoord en dus niet bij de planning en uitvoering van samenstellingsopdracht van de accountant.

3.3 Fiscale aangiften

Een mkb-accountant houdt zich ook bezig met de fiscale opdrachten. Vaak wordt na het samenstellen van de jaarrekening ook de aangifte inkomstenbelasting en/of vennootschapsbelasting gemaakt. Ook worden vanuit het administratieve proces de BTW aangiften verzorgd. Daarom wordt in het kader van dit onderzoek aandacht geschonken aan de materialiteit binnen de fiscale normen.

Goedkoopmansgebruik

De totstandkoming van fiscale aangiften vennootschapsbelasting en inkomstenbelasting vindt plaats volgens het goedkoopmansgebruik. Goedkoopmansgebruik wordt bepaald door uitspraken van de Hoge Raad, de jurisprudentie. Hierin worden in specifieke situaties uitspraken gedaan die ook voor andere vergelijkbare situaties kunnen worden toegepast. Goedkoopmansgebruik is daarmee een dynamisch begrip; bij een nieuwe uitspraak van de Hoge Raad wijzigt het normenkader. Daarnaast bestaat goedkoopmansgebruik - anders dan bij bijvoorbeeld de verslaggevingsregelgeving - niet uit een set van regels waaraan moet worden voldaan, maar uit een normenkader waarbinnen de fiscale winstbepaling plaats moet vinden.

De aangifte moet waarheidsgetrouw zijn en voldoen aan wet- en regelgeving. De winst wordt bepaald op basis van goedkoopmansgebruik. Hierbij worden een aantal beginselen gehanteerd zoals het realisatiebeginsel en voorzichtigheidsbeginsel. Deze beginselen komen grosso modo overeen met de bedrijfseconomische wijze van winstbepaling maar kunnen dus in specifieke situaties verschillen. Het begrip materialiteit is niet bekend binnen het goedkoopmansgebruik.

Materialiteit binnen het fiscaal toezicht

De term materialiteit speelt wel een rol bij het fiscale toezicht. Dit is beschreven in de notitie Controleaanpak Belastingdienst (hierna; CAB)¹⁵. De CAB beschrijft hoe de Belastingdienst de controle van een aangifte uitvoert, het zogenaamde verticaal toezicht.

Ook wordt in de CAB de norm ‘aanvaardbare aangifte’ nader uitgewerkt. Met deze norm maakt de Belastingdienst duidelijk wanneer een aangifte bij het uitoefenen van fiscaal toezicht ‘goed genoeg’ is.

Het is belangrijk op te merken dat de ‘aanvaardbare aangifte’ geen zelfstandig juridisch begrip is. Wet- en regelgeving bepalen de eisen waaraan een aangifte moet voldoen. In zijn toezicht beoordeelt de Belastingdienst de aangifte op uit de wet voortvloeiende verschuldigde belasting. De belastingschuld is aanvaardbaar als op het moment van onderzoek aan de aangifte geen materiële fouten of gebreken meer kleven. Met andere woorden: een aanvaardbare aangifte is een aangifte die voldoet aan de wet- en regelgeving en geen materiële fouten bevat.

In de CAB wordt de kwantitatieve materialiteit beschreven als:

Het totaalbedrag aan fouten in de populatie dat ondanks het uitgeoefende toezicht maximaal onontdekt mag blijven. De hoogte van de materialiteit stelt de Belastingdienst afhankelijk van de omvang van de organisatie (gemeten in Nederlandse omzet).

De Belastingdienst hanteert bij de opzet van de steekproef als uitgangspunt dat in de steekproef geen enkele fout wordt toegestaan (nulfoutenverwachting) en een betrouwbaarheid van 95%. De omvang van de steekproef kan worden berekend door de populatie te delen door de materialiteit gedeeld door 3.

De kwantitatieve materialiteit wordt ook in het fiscale toezicht uitgedrukt in een geldbedrag. Voor de hoogte van dit bedrag hanteert de Belastingdienst de volgende tabel.

Omvang organisatie	Materialiteit
0 - 300.000	Omzet x 5%
300.000 - 500.000	15.000
500.000 - 1.000.000	30.000
1.000.000 - 2.200.000	60.000
2.200.000 - 4.400.000	120.000
4.400.000 - 8.800.000	180.000
8.800.000 - 17.500.000	300.000
17.500.000 - 35.000.000	600.000
35.000.000 - 70.000.000	900.000
70.000.000 - 140.000.000	1.500.000
140.000.000 en meer	3.000.000

Voor de omvang van de organisatie wordt voor een profit-organisatie uitgegaan van de Nederlandse omzet (dus exclusief omzetbelasting). Voor non-profit organisatie wordt de omvang van het operationele budget genomen. De waarden in de kolom materialiteit worden uitgedrukt in uitgaven. Dit zijn bedragen inclusief omzetbelasting.

Als het toezicht betrekking heeft op een populatie die niet in uitgaven luidt, wordt de materialiteit omgerekend. Hieronder volgen een tweetal voorbeelden (er zijn er meer):

* Indien de populatie bestaat uit kosten 100/121 * materialiteitsbedrag.

* Indien de populatie bestaat uit gemiste omzetbelastingeuro's 21/121 * het materialiteitsbedrag. Afronding vindt plaats op duizendtallen

De Belastingdienst kan afwijken van de materialiteitstabel. Dit gebeurt onder andere als het toezicht betrekking heeft op slechts één belastingmiddel en als de Belastingdienst voor het uit te oefenen toezicht een bijzondere materialiteitstabel uitvaardigt.

¹⁵ Controleaanpak Belastingdienst, https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/aangifte_betalen_en_toezicht/toezicht/handhaving_en_controle/controleaanpak_belastingdienst

Voorbeeld

Een onderneming heeft op jaarbasis een omzet van € 600.000 inclusief omzetbelasting (exclusief omzetbelasting € 496.000 ((100/121 x 600.00, afgerond)) en een loonsom van € 80.000. De gehanteerde materialiteit voor een controle van de winstaangifte in combinatie met een ander belastingmiddel bedraagt € 15.000 (bedrag genoemd in de derde kolom van de tabel op basis van de omzet exclusief OB). Indien uitsluitend de omzetbelasting gecontroleerd wordt bedraagt de materialiteit $21/121 * 15.000$, afgerond naar boven op duizendtallen op 1.000 euro is 3.000.

Het begrip van de materialiteit zoals hiervoor beschreven is, wordt aangeduid als kwantitatieve materialiteit. Daarnaast hanteert de Belastingdienst ook een kwalitatieve materialiteit. Hier gaat het veel meer over de vraag wat de betekenis is van een geconstateerde fout en de mate van verwijtbaarheid van deze fout. Denk aan opzet of zelfs fraude of het tekortschieten van de AO/IB. De constatering van ernstig verwijtbare fouten staat de goedkeuring van de fiscale aangifte zonder meer in de weg, ook al zou de financiële impact gering zijn.

Materialiteit en horizontaal toezicht

De kern van horizontaal toezicht is dat de Belastingdienst steunt op de werkzaamheden van de Belastingplichtige zelf of haar fiscaal dienstverlener. De nadruk ligt daarbij op meer overleg vooraf en minder toezicht achteraf.

Binnen het mkb-segment wordt de vertrouwensrelatie niet direct opgebouwd met de belastingplichtigen zelf, maar met hun fiscaal dienstverlener. Met deze laatstgenoemden wordt een convenant afgesloten. De kern van een dergelijk convenant is dat de fiscaal dienstverlener zijn processen dusdanig inricht dat deze leiden tot aanvaardbare aangiften van zijn klanten.

De aanvaardbaarheid betreft de volledigheid en juistheid van de aangifte. De Belastingdienst erkent het feit dat het voor een financieel dienstverlener vaak niet mogelijk is een redelijke mate van zekerheid te geven over de volledigheid van de opbrengstverantwoording van een mkb-ondernemer. De Belastingdienst verwacht wel dat de dienstverlener zijn werk zorgvuldig uitvoert. Zorgvuldigheid betekent dat de fiscaal dienstverlener minimaal de werkzaamheden uitvoert en de kwaliteit levert zoals beschreven in de wetregelgeving en de voor hem van toepassing zijnde gedrags- en beroepsregels. Daarbij kan gedacht worden aan Belastingwetten, BW titel 9 en/of accountantsrichtlijnen.

Binnen Horizontaal Toezicht oefent de Belastingdienst aangepast toezicht uit op de fiscale aangiften. Aangepast toezicht wil echter niet zeggen dat de Belastingdienst coulanter omgaat met geconstateerde fouten in de aangifte omdat anders de fiscale wetgeving niet wordt nageleefd. Voor fiscaal dienstverleners binnen het horizontaal toezicht is door de Belastingdienst de 'Leidraad Horizontaal Toezicht Fiscaal dienstverleners' gepubliceerd. In deze leidraad staat beschreven hoe de Belastingdienst in het mkb-segment met fiscaal dienstverleners binnen horizontaal toezicht wil samenwerken. Deze leidraad mag niet vrijblijvend door de fiscaal dienstverlener worden toegepast.

Bijlage V van deze leidraad beschrijft uitgebreid de materialiteit, zoals die door de Belastingdienst wordt gesteld als eis om te komen tot een 'aanvaardbare aangifte'. De materialiteit speelt geen rol bij het al dan niet corrigeren van de daadwerkelijk aangetroffen of bekende fouten. Daarvoor geldt het kader van de betreffende belastingwet. Eenmaal geconstateerde fiscale onjuistheden- ongeacht hun financieel belang- moeten worden gecorrigeerd. Het is daarbij irrelevant of deze fouten binnen de materialiteitsgrenzen van de financieel dienstverlener vallen.

Het is nu eenmaal de realiteit dat niet elke fout in de fiscale aangifte kan en zal worden ontdekt. Wel is het van belang dat het totaalbedrag van (potentiële) fouten in de aangiften de materialiteit niet overschrijdt. De materialiteit functioneert dus als goedkeuringsgrens en niet als grens om al dan niet correcties door te voeren. De leidraad schrijft voor dat de werkzaamheden van de financieel dienstverlener zó moeten zijn ingericht, dat redelijke zekerheid wordt verkregen dat de aanwezigheid van fouten in ieder geval wordt gesignaleerd als het maximaal te verwachten foutbedrag de materialiteit als goedkeuringsgrens overschrijdt. Daarbij wordt verwezen naar de CAB en de daarin gepubliceerde tabel voor het bepalen van de materialiteit (zie tabel hiervoor).

Een mkb-accountant die een convenant heeft afgesloten in het kader van horizontaal toezicht, is dus verplicht ervoor te zorgen dat fiscale aangiften van klanten vrij zijn van materiële fouten. Geconstateerde

fouten in de aangifte -ook al vallen deze voor de jaarrekening binnen de materialiteitsgrenzen- moeten toch worden gecorrigeerd in de aangifte. De materialiteitsgrens van de Belastingdienst richt zich dan ook specifiek op mogelijke niet-ontdekte of potentiële fouten waarvan het totaalbedrag de materialiteit overschrijdt. De fiscaal dienstverlener zal de materialiteit volgens de normen van de Belastingdienst in kaart brengen en zijn werkzaamheden zo uitvoeren zodat tot een aanvaardbare aangifte wordt gekomen.

De Belastingdienst hanteert de volgende materialiteitsgrenzen bij haar toezicht:

- geconstateerde onjuistheden of fouten: een tolerantie van nihil;
- voor potentiële fouten en niet-ontdekte fouten: de materialiteitstabel; en
- als kwalitatieve aspecten een rol kunnen spelen: een tolerantie van nihil.

In tegenstelling tot de Standaarden wordt een specifieke berekening van de materialiteit voorgeschreven. Materialiteit speelt alleen een rol in de plannings- en uitvoeringsfase (bepaling van de omvang van de steekproef) en niet in de uitvoeringsfase (want elke ontdekte fout moet worden gecorrigeerd).

3.4 Administratieve dienstverlening & advisering

Naast samenstellingsopdrachten en fiscale aangiften voert de mkb-accountant een breed scala aan andere werkzaamheden uit. De belangrijkste zijn administratieve dienstverlening en advisering.

Administratieve dienstverlening betreft het voeren van de administratie voor de klant en het periodiek verzorgen van tussentijdse overzichten. Qua regelgeving vallen deze onder de zogenaamde overige opdrachten waarvoor geen Standaard in de Controle- en overige standaarden aanwezig is. Alleen de Verordening Gedragscode Accountants (VGBA) is op dit type opdrachten van toepassing. Ten aanzien van materialiteit is in de VGBA niets concreets vastgelegd. Indirect zou uit het fundamentele beginsel 'vakbekwaamheid en zorgvuldigheid' het toepassen van materialiteit kunnen volgen. Dit beginsel zegt immers dat de accountant zijn vakbekwaamheid op een zodanig niveau houdt dat bij zijn professionele diensten op een adequate wijze kan uitvoeren. Dit beginsel houdt onder meer in dat de accountant de relevante wet- en regelgeving toepast en zijn werkzaamheden nauwgezet, grondig en tijdig uitvoert.

Advisering bestaat uit een breed scala aan diensten, van bedrijfseconomische en fiscale advisering tot begeleiding bij overnames. De meeste adviesopdrachten betreffen -net als administratieve dienstverlening- overige opdrachten waarvoor alleen de VGBA van toepassing is. De enige Standaard inzake adviesopdrachten is 5500N 'Transactiegerelateerde adviesdiensten'. Ook hierin is geen guidance opgenomen over materialiteit. Standaard 5500N geeft een aantal voorbeelden van deze diensten.

Standaard 5500N, artikel 9

Voorbeelden van transactiegerelateerde adviesdiensten zijn:

- a. transactie-evaluatie of due diligence ondersteuning, al dan niet geïnitieerd door de verkoper, uitgebreid of beperkt van opzet;
- b. assistentie bij het opstellen en analyseren van waarderingsmodellen of prognoses;
- c. bedrijfswaarderingen, inclusief conclusies met betrekking tot waarden;
- d. het ondersteunen bij het ontwikkelen van een businessplan;
- e. assistentie bij het opstellen of het analyseren van koop- of verkoopcontracten met name gericht op afrekeningmechanismen of op specifieke boekhoudkundige aspecten met betrekking tot garanties;
- f. assistentie bij openbare biedingen;
- g. assistentie van een verkoper of verkrijger van financiering bij het verstrekken van informatie aan kopers of financiers en advisering omtrent optimalisatie van dit proces;
- h. strategische en commerciële analyses;
- i. ondersteunen bij onderhandelingen;
- j. assistentie bij herfinancieringen en herstructureringen; en
- k. advisering inzake en begeleiden van integratieprocessen.

3.5 Onderzoek kwantitatieve berekening materialiteit

Materialiteit wordt bepaald door de vraag welke invloed informatie heeft op de oordeels- en besluitvorming van gebruikers van een jaarrekening. In de praktijk zijn en worden daarvoor wel vuistregels ontwikkeld, met name op het gebied van kwantitatieve meting van materialiteit. Maar op welke basis zijn deze vuistregels tot stand gekomen? En ligt daar dan ook onderzoek onder gebruikers van een jaarrekening aan ten grondslag? Hieronder zijn een aantal onderzoeken beschreven.

Eilifsen en Messier

In 2015, dus relatief recent, publiceerden Eilifsen en Messier de resultaten van een wetenschappelijk onderzoek naar de door de acht grootste Amerikaanse accountantskantoren gebruikte materialiteitsmaatstaven bij de controle van een jaarrekening. Dit onderzoek levert een opvallende overeenstemming op.

De belangrijkste resultaten zijn:

1. De kwantitatieve maatstaven van de jaarrekeningmaterialiteit zijn zowel qua benchmark (winst voor belastingen, balanstotaal, netto-omzet, eigen vermogen) als qua percentage consistent tussen alle kantoren.
2. Zeven van de acht kantoren gaan uit van een toegestane fout (uitvoeringsmaterialiteit) van 50% en 75% van de jaarrekeningmaterialiteit, één kantoor hanteert 70% - 90%.
3. Zeven van de acht kantoren gaan uit van een duidelijk triviale fout (een ondergrens) van 3% tot 5% van de jaarrekeningmaterialiteit, één kantoor hanteert 5% tot 8%.
4. Alle accountantskantoren hanteren gedetailleerde richtlijnen voor de evaluatie van fouten met hantering van kwalitatieve factoren.

Over de onder 1 genoemde kwantitatieve maatstaven is door de onderzoekers het volgende geconcludeerd:

- Bij zeven van de acht kantoren vindt de primaire bepaling van de materialiteit plaats op basis van het nettoresultaat voor belastingen, één kantoor kiest voor het nettoresultaat na belastingen
- Zes kantoren gaan hierbij uit van 5%, één kantoor van 5-10% en één kantoor geeft geen percentage

De meeste kantoren hanteren dus 5% van het nettoresultaat voor belastingen voor de berekening van de kwantitatieve materialiteit.

Alternatieve grondslagen zijn in bepaalde gevallen toegestaan, waarbij als overwegingen gelden.

Situatie	Benchmark en percentages
1. De onderneming is gewoonlijk winstgevend, maar heeft in de huidige periode een verlies gemaakt	<ul style="list-style-type: none">• Er wordt gekeken naar andere maatstaven in de winst- en verliesrekening, zoals netto-omzet of brutomarge• Voor de netto-omzet variëren de percentages veelal van 0,25% tot 2%• Eén kantoor noemt een kwantitatieve indicatie bij gebruik van brutomarge: 1%-2%
2. De onderneming balanceert gedurende meerdere jaren rondom een resultaat van nihil of rapporteert afwisselend een winst of verlies	<ul style="list-style-type: none">• Een andere maatstaf in de winst- en verliesrekening: naast netto-omzet of brutomarge kan dat ook zijn het bedrijfsresultaat of EBITDA zijn, afhankelijk van waar de gebruikers vooral op georiënteerd lijken te zijn• Voor EBITDA bestaan bij vier kantoren kwantitatieve indicaties die lopen van 2% tot 5%
3. De resultaten zijn zo slecht dat de liquiditeit of solvabiliteit in gevaar komt	<ul style="list-style-type: none">• Een materialiteit op basis van de financiële positie (zoals het eigen vermogen) kan meer adequaat zijn• Voor het eigen vermogen worden in het algemeen percentages gehanteerd van 1% tot 5%

Situatie	Benchmark en percentages
4. De onderneming is een private onderneming, zoals in het mkb	<ul style="list-style-type: none"> • Ook additionele maatstaven worden gehanteerd, namelijk balanstotaal of genormaliseerd resultaat • Bij het balanstotaal variëren de percentages veelal van 0,25% tot 2% • Voor de overige materialiteitsmaatstaven worden geen verschillende percentages gehanteerd tussen publieke en private ondernemingen

Dit onderzoek kan worden gezien als een soort collectieve overeenstemming over de wijze waarop materialiteit moet worden gekwantificeerd, die ontwikkeld is op basis van een groot aantal jaren ervaring. Opvallend zijn de primaire gerichtheid op de nettowinst voor belastingen en het feit dat kwantitatieve maatstaven niet verschillen tussen publieke en private ondernemingen. Wel worden juist bij private ondernemingen ook andere maatstaven dan nettowinst uitdrukkelijk overwogen. Hoewel het onderzoek is verricht in het kader van de controle van de jaarrekening, is er geen enkele indicatie dat kantoren bij samenstellingsopdrachten, indien een kwantitatieve materialiteit wordt gehanteerd, van andere percentages uitgaan.

Het onderzoek is gericht op de acht grootste Amerikaanse accountantskantoren. Gezien het feit dat sprake is van een grote mate van internationale harmonisatie van de wijze waarop de kantoren werken (met een wereldwijde methodologie van controle-aanpak, bepaald op basis van internationale controlestandaarden) kunnen deze conclusies ook worden verbreed tot werkwijzen van Europese, waaronder Nederlandse, accountantsorganisaties.

Uit het artikel blijkt niet of aan al deze percentages ook onderzoek onder gebruikers ten grondslag heeft gelegen. Ook wordt niet aangegeven hoe de accountantskantoren tot hun keuzen zijn gekomen. In andere, oudere, artikelen zijn uitgebreide overzichten gegeven van het empirisch onderzoek dat is gepubliceerd over materialiteit, onder andere onderzoek door middel van experimenten. Daarbij wordt wel uitdrukkelijk ingegaan op het vraagstuk van de meting van materialiteit vanuit het gezichtspunt van gebruikers.

Holstrum en Messier

Uit het overzicht van Holstrum en Messier (1982) blijken onder andere de volgende bevindingen:

- De belangrijkste basis waaraan materialiteit wordt opgehangen is de winst, ook door gebruikers. De op een na belangrijkste factor was het effect van een onjuistheid op het winstpatroon, met name of daardoor een verandering in de richting van de winstontwikkeling zou worden bewerkstelligd.
- Gebruikers blijken lagere kwantitatieve maatstaven te hanteren dan opstellers van jaarrekeningen, waarbij in het algemeen gesproken de accountants een maatstaf hanteren die tussen die van gebruikers en opstellers in ligt.
- Alle oordelen samennemend lijkt voor publieke ondernemingen een materialiteit die meer is dan 10% van de winst (uit doorgaande activiteiten) voor alle groepen materieel, en een materialiteit die lager ligt dan 4% of 5% (als de winst niet dichtbij nul is) voor alle groepen niet materieel.
- Het onderzoek levert weinig concrete resultaten voor de specifieke (aanvullende) materialiteitsmaatstaven voor niet-publieke ondernemingen, maar op basis van meer algemeen gebruikersonderzoek, uitgaande van de bank als een zeer belangrijke gebruiker, zijn werkkapitaal, balanstotaal en eigen vermogen belangrijke elementen van een materialiteitsbepaling.

Overige internationale onderzoeken

Deze conclusies worden bevestigd in het overzicht dat Iskander en Iselin (1999) geven, waarbij zij deze aanvullen met de constatering dat ook kwalitatieve (niet-financiële) factoren een rol spelen bij de materialiteitsbepaling, zoals de sector waarin de onderneming actief is. Ook de onderzoeken in de 20 jaar

na het artikel van Holstrum en Messier (samengevat in Messier, Martinov-Bennie en Eilifsen (2005)) leveren geen afwijkende conclusies op, ook omdat de meeste van die onderzoeken niet waren gericht op gebruikers, maar op de wijze waarop in de accountantscontrole met materialiteit wordt omgegaan.

Ook het (oudere) gezaghebbende Canadese onderzoeksrapport van Leslie (1985) behandelt materialiteit primair vanuit het gezichtspunt van de accountantscontrole, maar één van de interessante stellingnamen in zijn rapport is dat een oplossing voor de moeilijkheid om te komen tot universeel geaccepteerde, op basis van gebruikersonderzoek tot stand gekomen, kwantitatieve criteria voor materialiteit gelegen kan liggen in het publiceren van de gehanteerde materialiteit in de jaarrekening of het accountantsverslag. Dit zal leiden tot meer convergentie van opvattingen, omdat van gebruikers die niet tevreden zijn met het gehanteerde materialiteitsniveau mag worden verwacht dat zij hun opvatting kenbaar maken.

Limperg Instituut

In Nederland is maar in beperkte mate empirisch onderzoek verricht naar materialiteit. Een descriptief overzicht van de bestaande wet- en regelgeving en opvattingen is opgenomen in een publicatie van het Limperg Instituut (1989). Een empirisch onderzoek naar de werkwijzen van de Bureaus Vaktechniek maakt deel uit van het rapport van het Limperg Instituut in 1990. Uit dat onderzoek blijkt verrassend dat toentertijd de Bureaus Vaktechniek vooral een percentage van het balanstotaal, van een rubriekstotaal en van het eigen vermogen hanteerden. Dat zijn materialiteitscriteria op basis van balansgegevens.

Ook het resultaat in de winst- en verliesrekening werd door vijf van de zes kantoren gebruikt, maar dat gebruik is minder eenduidig (nettoresultaat of resultaat uit bedrijfsuitoefening, voor of na belastingen). Een criterium als netto-omzet werd door drie van de zes kantoren gehanteerd. Deze bevindingen sluiten niet geheel aan op het meer recente, hierboven besproken, onderzoek van Eilifsen en Messier (2015).

De Bos

Een empirisch onderzoek onder Nederlandse beleggingsanalisten als gebruikers van jaarrekeningen naar hun opvatting over materialiteit heeft plaatsgevonden door De Bos (1996). Zijn focus was gericht op de presentatiematerialiteit, de kwantitatieve criteria voor de vermelding van informatie zoals de afzonderlijke vermelding van voorzieningen, de vermelding van actuele waarde informatie en de vermelding van niet uit de balans blijvende verplichtingen. Deze bevindingen zijn minder relevant voor het onderwerp van dit rapport.

3.6 Conclusies

Volgens de regelgeving en literatuur kan een afwijking kwalitatief en/of kwantitatief van aard zijn. Een afwijking wordt vanuit het perspectief van de gebruikers van de jaarrekening beoordeeld. De accountant maakt een inschatting of de afwijking acceptabel is (materialiteit) maar is bij mkb-opdrachten niet verplicht dit te onderbouwen met een berekening.

In de literatuur (voor assurance-opdrachten) wordt onderscheid gemaakt tussen de jaarrekeningmaterialiteit, een uitvoeringsmaterialiteit en een ondergrens. Bij samenstellingsopdrachten wordt materialiteit ingevuld op basis van de bepalingen van het van toepassing zijnde verslaggevingsstelsel. Als deze er niet zijn, bieden de Controle- en overige standaarden en NBA-handreiking 1136 handvatten. Toetsing aan de hand van de materialiteit vindt in elk geval in de evaluatiefase plaats.

Inzake de verslaggevingsaspecten is vooral de term relevantie naast materialiteit van belang. Ten aanzien van afwijkingen is de regelgeving van foutenherstel een belangrijk onderdeel. Tot slot geeft de verslaggevingsregelgeving concrete criteria voor het afzonderlijk opnemen van posten.

Bij de uitoefening van toezicht wordt door de Belastingdienst eveneens een materialiteitsbegrip gehanteerd. Dit is opgenomen in de CAB en in de Leidraad Horizontaal Toezicht Fiscaal dienstverleners.

Op basis van de regelgeving en literatuur is hieronder is een overzicht opgenomen van de verschillende typen opdrachten en materialiteit:

Type opdrachten		Welke regelgeving naast de VGBA geldt?	In welke fase speelt materialiteit een rol?	Kwantitatieve berekening verplicht?	Spelen kwalitatieve aspecten een rol?	Wie zijn de gebruikers?
Samenstellingsopdrachten	Administratieve aanpak	Standaard 4410 (met aanvullend NBA-handreiking 1136)	Alleen de evaluatiefase	Geen verplichte berekening	Ja	Gebruikers zijn veelal bekend
	Risicogerichte aanpak		In alle fasen een rol	Berekening is gewenst om werkzaamheid en te bepalen	Ja	Gebruikers zijn veelal bekend
Assurance-opdrachten		Standaard 320 en 450	In alle fasen een rol	Verplichte berekening uitvoeringsmaterialiteit	Ja	Als groep
Fiscale aangiften Vpb, IB, LH en BTW		Fiscale normen	Uitvoeringsfase en evaluatie (nihil)	Geen verplichte berekening	Ja	Belastingdienst
Administratieve dienstverlening		Geen	Alleen de evaluatiefase	Geen verplichte berekening	Ja	Gebruikers zijn bekend
Advisering		Standaard 5500N voor een aantal diensten. Anders: geen	Alleen de evaluatiefase	Geen verplichte berekening	Ja	Gebruikers zijn bekend

Naar de bepaling van vuistregels voor kwantitatieve materialiteitsberekeningen zijn verschillende onderzoeken gedaan. Hieruit blijkt dat in belangrijke mate overeenstemming bestaat in de toe te passen vuistregels met betrekking tot de benchmark en het percentage die in de kwantitatieve materialiteitsberekening worden gebruikt.

4. INTERVIEWS & SYMPOSIUM

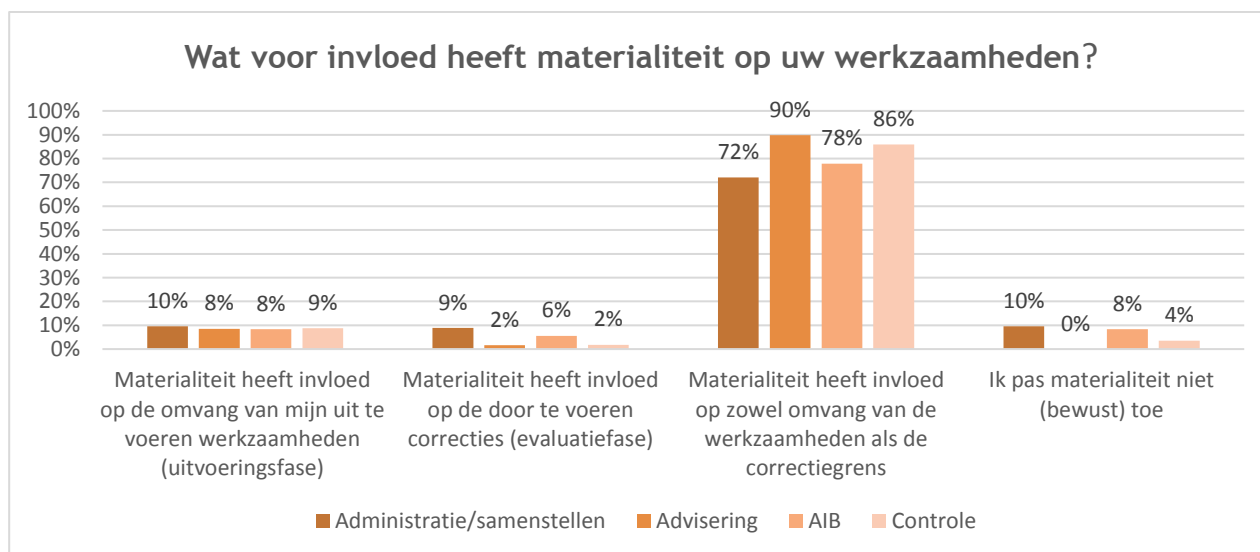
Dit hoofdstuk gaat in op de volgende vragen:

- Wat zijn de uitkomsten van de peiling die is afgenomen tijdens het NEMACC-symposium van 8 juni 2017?
- Hoe passen de verschillende mkb-accountants materialiteit toe in de praktijk?
- Hoe kijken andere stakeholders aan tegen materialiteit?

4.1 Materialiteit en risico's

Uit de interviews blijkt dat de risicogerichte aanpak van het samenstelproces heeft geleid tot meer aandacht voor materialiteit in de planningsfase. Er is meer aandacht voor posten 'die er echt toe doen', voor het inzicht in vermogen en resultaat. In steeds mindere mate worden standaardchecklists met werkzaamheden afgewerkt.

Volgens de risicogerichte aanpak wordt in de planningsfase een inschatting gemaakt van de risicoposten die mogelijk afwijkingen van materieel belang met zich meebrengen. Deze inschatting is bepalend voor de uit te voeren werkzaamheden en de diepgang daarvan. De administratieve aanpak gaat uit van een bottom up benadering waarbij in één en hetzelfde proces vanuit de administratieve dienstverlening de rapportage wordt samengesteld. Materialiteit speelt bij die aanpak gewoonlijk pas een rol bij de evaluatie van schattingsposten en onzekerheden. Tijdens het symposium is de vraag gesteld welke invloed materialiteit heeft op de werkzaamheden. Onderstaande grafiek geeft aan dat bij het overgrote merendeel de materialiteit zowel invloed heeft op de omvang van de werkzaamheden als op de ondergrensgrens in de evaluatiefase.

Uit de interviews blijkt dat soms aan de klant de keuze wordt gelaten tussen risicogerichte of administratieve aanpak. Ook wordt tijdens een interview aangegeven dat het toepassen van materialiteit maatschappelijk steeds meer geaccepteerd is: 'de kosten van een volgens de administratieve aanpak samengestelde jaarrekening wegen niet op tegen de voordelen van een jaarrekening die op 'de euro nauwkeurig' is'.

De geïnterviewden benoemen een aantal uitzonderingen op de toepassing van materialiteit:

1. Bij iedere post worden alle werkzaamheden uitgevoerd rondom de presentatie, waarderingsgrondslag en toelichting
2. De liquide middelen moeten exact aansluiten en een negatieve kas kan niet bestaan
3. Sommige posten moeten vanwege hun aard te allen tijde "juist" zijn. De hierbij genoemde posten betreffen vooral fiscale posten zoals BTW ed.

Soms wordt geopperd dat vermelding van materialiteit in de samenstellingsverklaring een verbetering zou zijn. Anderen vinden dit geen goed idee omdat de samenstellingsverklaring primair voor de klant is (en niet voor het bredere maatschappelijke verkeer, zoals bij een controleverklaring), nauwelijks gelezen wordt en het begrip materialiteit ook te onduidelijk is. Sommige geïnterviewden zouden prijs stellen op meer handreiking bij Standaard 4410 rondom de toepassing van materialiteit.

Een enkele geïnterviewde oppert om ook het begrip uitvoeringsmaterialiteit een plaats te geven om zodoende bewust te zijn dat niet iedere afwijking wordt ontdekt. Ook verplichte vastlegging van materialiteit van de foutenevaluatie wordt voorgesteld. Verder wordt gesteld dat wanneer men risicogericht samenstelt materialiteit in het dossier moet vastliggen, anders kan een reviewer niet nagaan waarom bepaalde beslissingen zijn genomen.

4.2 Materialiteitsniveaus- en berekening

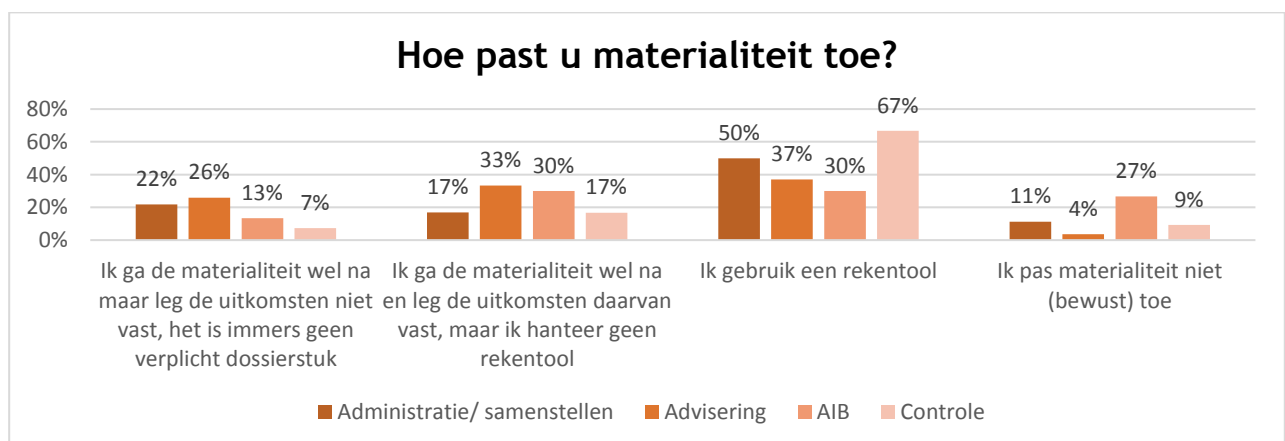
Op basis van de interviews blijkt dat er meestal sprake is van verschillende materialiteitsniveaus bij het uitvoeren van samenstellingsopdrachten. Allereerst is er de jaarrekeningmaterialiteit: de materialiteit waartegen wordt geëvalueerd of de jaarrekening geen afwijking van materieel belang bevat. Dit materialiteitsniveau wordt door de geïnterviewden ook bij de planning en uitvoering van de werkzaamheden toegepast. Een aantal geïnterviewden geeft aan op deze materialiteit een percentuele afslag toe te passen, vanwege het risico op afwijkingen van materieel belang waarvan de accountant zich niet bewust is geworden. Daarnaast wordt vaak een ondergrens gebruikt, een ondergrens waaronder geconstateerde afwijkingen niet gecorrigeerd behoeven te worden omdat deze zodanig klein zijn dat zij tezamen niet tot een afwijking van materieel belang zullen leiden.

De meeste geïnterviewden hanteren de risicogerichte aanpak voor samenstellingsopdrachten en maken in de planningsfase een berekening ter bepaling van de materialiteit. Deze berekende materialiteit wordt vervolgens bijgesteld op basis van kwalitatieve overwegingen. Met deze kwalitatieve aspecten wordt in alle in het onderzoek betrokken berekeningsmodellen rekening gehouden. Eén geïnterviewde geeft aan geen berekening te maken omdat materialiteit een kwalitatief begrip is en omdat in Standaard 4410 hiermee ook als zodanig wordt omgegaan.

De geïnterviewden die een kwantitatieve berekening hanteren, gebruiken verschillende modellen. Voorbeelden zijn het model van de SRA, het NOVAK of eigen berekeningen. In de berekening is altijd een benchmark opgenomen -zoals netto-omzet of resultaat voor belastingen- met daaraan gekoppeld een percentage of range van percentages. Vaak benoemde percentages en benchmarks zijn:

- 3% van (de laagste van) de omzet of balanstotaal, mits dit een stabiele waarde is; of
- wanneer dit geen stabiele waarde is, 10% van de winst voor belastingen; of
- combinaties en wegingen van parameters; en
- ook speelt de typologie van de onderneming vaak een belangrijke rol.

De geïnterviewden leggen de materialiteitsberekeningen vast in het dossier. Reden hiervoor is dat een reviewer kan nagaan waarom bepaalde beslissingen zijn genomen.

Het symposium toont dat in 49% (136 gevraagden van de 280 geënquêteerden) een rekenmodel wordt gebruikt bij de bepaling van materialiteit, waarvan de uitkomst wordt vastgelegd in het dossier. 21% van de ondervraagde accountants gebruikt een rekenmodel maar legt de uitkomsten niet vast in het dossier. 19% gaat de materialiteit wel na, maar legt deze niet vast in het dossier omdat het geen verplicht dossierstuk is. De overige ondervraagden, 11%, past materialiteit in het geheel niet (bewust) toe.

Tijdens de interviews worden, in het licht van de verschuiving van het werkerrein van de mkb-accountant, kanttekeningen geplaatst bij Standaard 4410. Deze standaard behandelt slechts een beperkt deel van de werkzaamheden. Samenstellingswerkzaamheden worden minder relevant ten gunste van administratieve dienstverlening. “Hoe speelt materialiteit daar een rol in?”, is de vraag die rijst. Er is behoefte aan duidelijkheid over waaraan deze andere werkzaamheden van de mkb-accountant moeten voldoen, waaronder materialiteit.

4.3 Kwalitatieve aspecten materialiteit

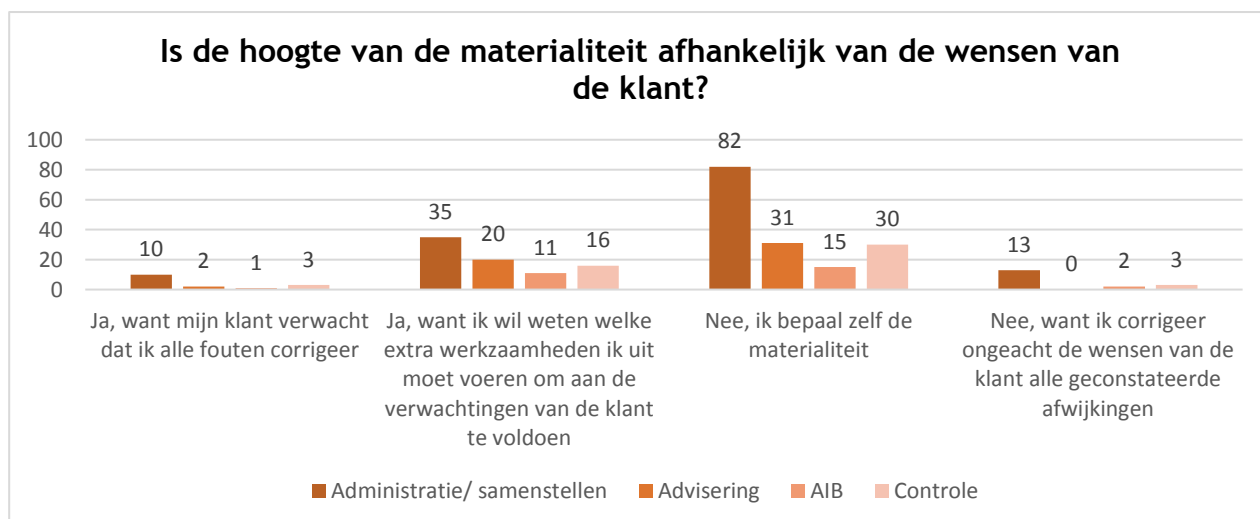
Rode draad in de gehouden interviews is dat materialiteit in belangrijke mate wordt beïnvloed door kwalitatieve factoren. Dit blijkt ook uit de toepassing in de praktijk: allereerst wordt een materialiteitsberekening gemaakt op basis van standaardpercentages en benchmarks, die vervolgens wordt bijgesteld vanwege uiteenlopende kwalitatieve factoren.

Kwalitatieve aspecten die in de interviews zijn genoemd, zijn:

- De kwaliteit van de administratie
- Nieuwe klant of samenstellingsopdracht
- De kennis van en ervaring met de klant en de branche
- Het aantal schattingselementen in de jaarrekening
- Of sprake is van een internationale onderneming
- De integriteit van het management
- Wisselingen in het management of de DGA
- Specifieke gebruikers van de jaarrekening, bijvoorbeeld de bank bij (her)financierings-trajecten of een bedrijfsopvolger wanneer sprake is van een 60+ ondernemer
- Of de klant eventuele wensen heeft over materialiteit
- Of sprake is van een fiscale of andere post met een bijzondere aard (bijv. liquide middelen of leningen).

Een in het oog springend kwalitatief aspect is de kwaliteit van de administratie. Uit de afgenomen interviews blijkt dat wanneer de kwaliteit van de gevoerde administratie op orde is, dan veelal een risicogerichte aanpak - rekening houdend met (hogere) materialiteit - volgt.

Het symposium bevestigt overduidelijk (81%) dat mkb-accountants rekening houden met kwalitatieve aspecten bij de bepaling van materialiteit.

4.4 Materialiteit bij verschillende opdrachten en fasen

Eén van de geïnterviewden geeft aan materialiteit alleen te hanteren in de evaluatiefase. Materialiteit speelt in die situatie geen rol bij de omvang en diepgang van de uit te voeren werkzaamheden. De meeste geïnterviewden bepalen echter materialiteit in de planningsfase om die toe te passen in de uitvoerings- en evaluatiefase, wat volgens hen tot een doelgerichte en efficiënte aanpak leidt. Vervolgens wordt in de evaluatiefase aan de hand van materialiteit geëvalueerd of de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat. Het beeld uit het symposium sluit aan bij deze toepassing van materialiteit.

Materialiteit bij administratieve dienstverlening

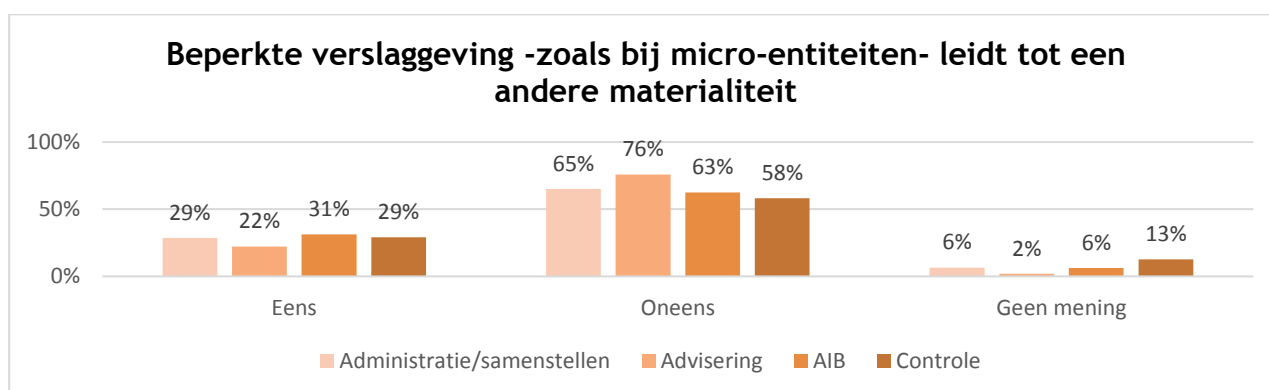
Onder administratieve dienstverlening verstaat men bijvoorbeeld het opstellen van tussentijdse cijfers, het voorzien in dashboards, continue monitoring en advisering op basis van deze beschikbare informatie. Bij administratieve dienstverlening wordt in principe geen materialiteit gehanteerd (“alle facturen moeten in de administratie zitten” en “de cijfers moeten kloppen”). Hier ontstaan vragen of, en zo ja, op welke wijze materialiteit moet worden toegepast. Sommige geïnterviewden schakelen de werkwijze gelijk aan samenstellingsopdrachten. 45% van de respondenten van het symposium die samenstellingswerkzaamheden en administratieve dienstverlening verrichten blijkt dit eveneens te doen. Voor de overige respondenten van het symposium ligt dit percentage zelfs hoger dan 70%.

Uit de interviews blijkt verder een verband te bestaan bij samenloop van samenstellings-werkzaamheden en administratieve dienstverlening. De materialiteit tijdens het administratieve proces is feitelijk nihil. Een kwalitatief goede administratieve verwerking zorgt voor een administratie die up-to-date is en geen fouten bevat. Automatisering helpt daarbij. Tijdens het samenstellen kan de accountant dan steunen op de kwalitatief goede administratie waardoor de uitvoeringsmaterialiteit hoog kan zijn omdat sprake is van een laag risico op afwijkingen van materieel belang waarvan de accountant zich niet bewust is geworden.

Materialiteit bij niet-financiële informatie

Materialiteit bij niet-financiële informatie is minder duidelijk ingebed in de werkwijzen van de geïnterviewden, toepassing ervan gebeurt meestal impliciet. Dit komt doordat kwalitatieve aspecten een nog belangrijkere rol spelen in vergelijking met financiële informatie. Daarnaast blijkt uit de interviews dat niet-financiële informatie meestal wordt benaderd in het licht van de bijgevoegde c.q. de bij de accountant bekende financiële informatie. Dan wordt materialiteit feitelijk weer afgeleid van materialiteit zoals toegepast bij de financiële informatie.

Een vraag die op het symposium is gesteld en hiermee verband houdt betreft of beperkte verslaggeving, zoals bij micro-entiteiten, leidt tot een andere materialiteit. 65% van de ondervraagde accountants is het hiermee oneens. 28% van de ondervraagden is het hiermee eens en 7% heeft geen mening. Andersom gesteld geldt dat bij uitgebreide verslaggeving, met meer niet-financiële informatie, de materialiteit dus niet anders is c.q. wordt toegepast. Dit bevestigt mogelijk de gedachte dat niet-financiële informatie meestal wordt benaderd in het licht van de bijgevoegde financiële informatie.

In een aantal interviews komt naar voren dat niet financiële informatie altijd materieel is. Beschrijvingen van de waarderingsgrondslagen, toelichtingen en presentatie worden dus als materiële elementen in de jaarrekening beschouwd. Hierop worden de standaardwerkzaamheden dan ook altijd uitgevoerd.

Materialiteit bij fiscale aangiften en jaarrekeningen op fiscale grondslagen

De geïnterviewden passen materialiteit niet anders toe bij fiscale aangiften. Bij fiscale aangiften gaat het om het doen van een ‘aanvaardbare’ aangifte. De meesten interpreteren dit begrip als het ‘inzichtsvereiste’

bij het samenstellen van een jaarrekening. Geen van de geïnterviewden heeft ervaring met horizontaal toezicht. Met de CAB doen de geïnterviewden niets.

De Belastingdienst werkt niet met een evaluatiematerialiteit. Alle geconstateerde verschillen in de fiscale aangiften moeten gecorrigeerd moeten worden.

Materialiteit bij jaarrekeningen op fiscale grondslagen

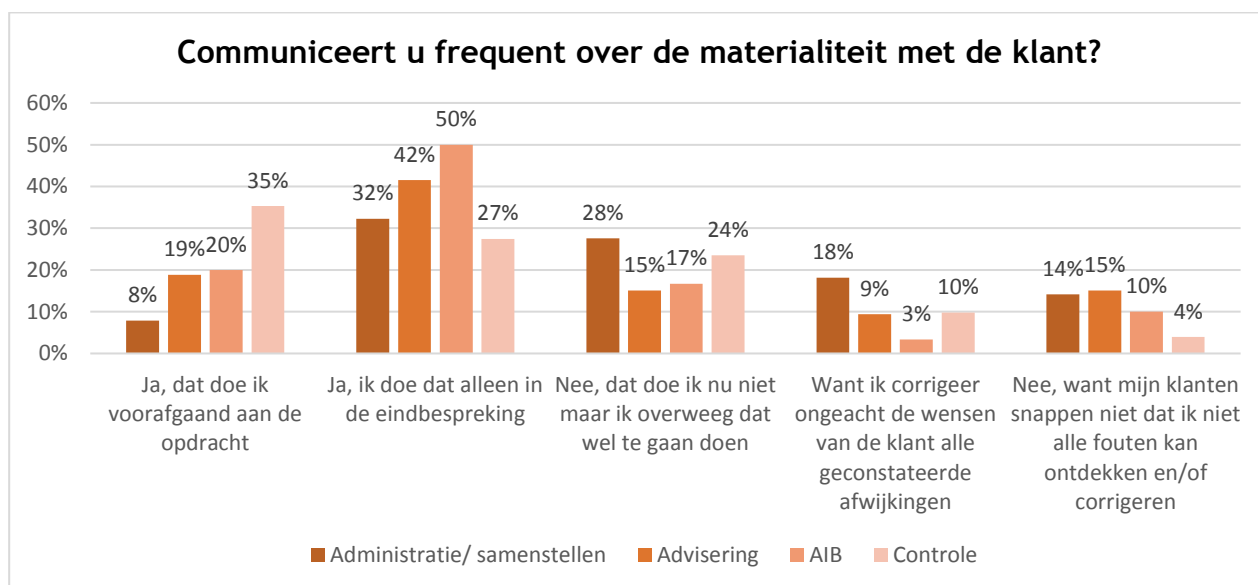
Eveneens bestaat bij de ondervraagden geen verschil tussen toepassing van materialiteit bij een jaarrekening op commerciële of fiscale grondslagen. Wanneer zowel een jaarrekening op fiscale grondslagen als de fiscale aangifte door de accountant worden samengesteld, dan kunnen theoretisch bezien hiertussen verschillen bestaan in de gehanteerde materialiteit. Uit praktisch oogpunt is de gehanteerde materialiteit meestal hetzelfde.

Het symposium levert een opvallende uitslag op betreffende de vraag of de materialiteit voor een jaarrekening op commerciële grondslagen anders is dan die op fiscale grondslagen. De helft van de ondervraagden is het hiermee eens en de andere helft geeft aan oneens hiermee te zijn. Er zijn op dit punt geen verschillen waar te nemen tussen de verschillende accountantsgroepen.

4.5 Communicatie over materialiteit

Uit de interviews blijkt dat communicatie over materialiteit meestal wel plaatsvindt, maar dan mondeling en met begrijpelijke termen. Dit wordt dan meestal vastgelegd in gespreksverslagen, aldus de geïnterviewden. Uit de interviews blijkt ook dat materialiteit een enkele keer wordt opgenomen in de opdrachtbevestiging. Dit gebeurt dan bij de klanten die een lagere dan noodzakelijke materialiteit wensen. Ook wordt wel eens ondergrens in de opdrachtbevestiging vermeld.

Het symposium wijst uit dat 52% van de ondervraagden over materialiteit communiceren met de klant, 17% voorafgaand aan de opdracht en 35% in de eindbespreking. Communicatie vindt dan met name plaats over de door te voeren aanpassingen. 23% heeft tijdens het symposium aangegeven weliswaar geen communicatie over materialiteit te hebben met de klant, maar overweegt dit wel te gaan doen. 25% van de bevroegde mkb-accountants communiceert niet over materialiteit en is ook niet voornemens dit te gaan doen omdat alle geconstateerde afwijkingen worden gecorrigeerd, ongeacht de wensen van de klant (13%) of omdat de klanten toch niet begrijpen dat de mkb-accountant niet alle afwijkingen kan ontdekken en/of corrigeren (12%). Uit de statistieken van het symposium blijkt dat de mkb-accountants in de groep administreren/samenstellen minder vaak over materialiteit communiceren met klanten dan de mkb-accountants in de groepen advisering, in business en controle.

4.6 Tuchtrect

De Accountantskamer in Zwolle is de bij de Wet tuchtrechtspraak accountants (Wtra) ingestelde instantie, die klachten tegen accountants beoordeelt. Het tuchtrecht ziet op alle accountants, dus niet alleen op openbare / (externe) accountants, maar ook op overheidsaccountants, interne accountants en zogeheten "accountants in business". De Accountantskamer beoordeelt klachten over accountants betreffende de uitoefening van hun beroep. Het gaat om gedragingen van de accountant in strijd met de wet, beroepsregelgeving zoals de VGBA en het belang van een goede uitoefening van het accountantsberoep. Een tuchtprocedure beoogt bij te dragen aan het publiek vertrouwen in de beroepsuitoefening van accountants.

Klachten worden in eerste instantie behandeld door de Accountantskamer. Als klagers of accountants in hoger beroep gaan, komt de zaak bij het Collega van Beroep voor het bedrijfsleven (CBB).

Een ieder kan een klacht indienen. Niet alleen klanten maar ook andere belanghebbenden zoals hun tegenpartijen, de Autoriteit Financiële Markten (AFM), het Openbaar Ministerie, het Bureau Financieel Toezicht (BFT) en de NBA weten de weg te vinden naar de tuchtrechter.

Tuchtrecht & materialiteit

Materialiteit wordt in tuchtrechtspraak niet vaak expliciet benoemd door de Accountantskamer of het College van Beroep. Het gaat meestal niet om het feit of een post al dan niet materieel is, maar om de behandeling of de houding van de accountant ten opzicht van deze post. In een aantal situaties wordt echter wel expliciet over materialiteit gesproken, in de context van afwijkingen van materieel belang.

In onderstaande tabel zijn enkele van deze uitspraken opgenomen. Deze tabel geeft geen volledig overzicht van de uitspraken rondom materialiteit. De uitspraken zijn gedaan onder Standaard 4410 zoals deze gold tot 1 januari 2016, waarbij met name de artikelen 14 tot en met 16¹⁶ van belang zijn:

Zaaknummer	Strekking van de uitspraak	Regelgeving
12/932 en 12/935 Wtra, AK	<p>De samenstellende werkzaamheden zijn <u>niet</u> gericht op het verschaffen van zekerheid over de getrouwheid van de jaarrekening. Dit ontslaat de accountant echter niet van het feit dat hij zijn werkzaamheden met vakbekwaamheid en zorgvuldigheid moet uitvoeren.</p> <p>De Accountantskamer zegt letterlijk <i>'Daar waar betrokkenen mede als verweer hebben gevoerd dat de door hen gemaakte fouten, vergissingen en slordigheden niet van materieel belang waren, merkt de Accountantskamer op dat een, zoals het hoort, deskundig en zorgvuldig optredend accountant geen vrijbrief heeft om zijn werkzaamheden ondeskundig en onzorgvuldig uit te voeren, indien het resultaat daarvan niet tot foutieve resultaten van gewicht aanleiding zullen geven'</i>.</p>	<p>VG, fundamentele beginselen 'deskundigheid en zorgvuldigheid' en 'professioneel gedrag'</p> <p>(onder de VG, vakbekwaamheid en zorgvuldigheid)</p>

¹⁶ Standaard 4410 zoals geldig tot en met 1 januari 2016:

Paragraaf 4410.14

Indien de accountant constateert dat de door de leiding van de entiteit verstrekte gegevens onjuist, onvolledig of anderszins onbevredigend zijn, dient de accountant te overwegen om de in paragraaf 13 genoemde werkzaamheden alsnog uit te voeren en de leiding van de entiteit aanvullende informatie te vragen. Indien de leiding van de entiteit weigert deze informatie te verstrekken, dient de accountant zijn opdracht terug te geven en de opdrachtgever op de hoogte te stellen van de redenen van de teruggave van de opdracht.

Paragraaf 4410. 15

De accountant dient een door hem samengesteld financieel overzicht door te lezen en een afweging te maken of dit overzicht toereikend van opzet en vrij van afwijkingen van materieel belang lijkt te zijn. In dit verband zijn onder afwijkingen ook begrepen:

- onjuiste hantering van de van toepassing zijnde grondslagen voor de financiële verslaggeving;
- het niet vermelden van de grondslagen voor de financiële verslaggeving en de bekend geworden afwijkingen daarvan; en
- het niet vermelden van andere belangrijke zaken die de accountant heeft geconstateerd.

De van toepassing zijnde grondslagen voor de financiële verslaggeving en de bekend geworden afwijkingen daarvan dienen in het financieel overzicht te worden vermeld, maar de effecten daarvan hoeven niet te worden gekwantificeerd.

Paragraaf 4410.16

Indien de accountant afwijkingen van materieel belang constateert, dient hij met de opdrachtgever te overleggen over de noodzakelijke aanpassingen. Indien deze aanpassingen niet worden aangebracht en het financieel overzicht daardoor als misleidend kan worden aangemerkt, dient de accountant zijn opdracht terug te geven.

Zaaknummer	Strekking van de uitspraak	Regelgeving
13/1326 en 13/1327 Wtra AK	Ook in deze uitspraak onderschrijft de Accountantskamer dat de accountant in situaties aanvullende werkzaamheden moet uitvoeren wanneer zij constateren dan de aangeleverde gegevens van de klant niet nauwkeurig, niet compleet of anderszins onbevredigend zijn. Welke werkzaamheden dat exact zijn is het professional judgement van de accountant. Wel wordt in deze uitspraak iets genuanceerd dat dit niet altijd alle constateringen betreft maar alleen zaken die ‘zodanig’ niet nauwkeurig, niet compleet of anderszins onbevredigend zijn.	Standaard 4410 (tot 1 januari 2016) paragraaf 14 tot en met 16
14/337 Wtra, AK	De accountant heeft nadere informatie opgevraagd omdat hij had geconstateerd dat de verstrekte gegevens over een post onbevredigend waren. Hij heeft deze informatie ook ontvangen en zelfs nog enige navraag gedaan naar aanleiding van de ontvangen informatie. Echter constateert de Accountantskamer dat deze navraag in deze situatie onvoldoende is geweest. Het College van Beroep voor het bedrijfsleven concludeert in deze zaak volgens vaste rechtspraak: <i>‘De accountant heeft bij het opstellen in beginsel geen verificatieplicht, maar er kunnen zich situaties voordoen waarin je van een zorgvuldig handelend accountant mag verwachten dat hij nadere informatie opvraagt bij zijn opdrachtgever, dan wel vaststelt of de verstrekte informatie daadwerkelijk juist, volledig en anderszins bevredigend is’.</i>	VGC, fundamentele beginselen ‘deskundigheid en zorgvuldigheid’ en ‘professioneel gedrag’ (onder de VGBA, vakbekwaamheid en zorgvuldigheid)
14/904 Wtra AK	In deze zaak heeft de accountant bij een samenstellingsopdracht wel geconstateerd dat zaken niet nauwkeurig, niet compleet of anderszins onbevredigend waren. Ook heeft hij navraag gedaan bij de opdrachtgever. De accountant heeft echter nagelaten om na te gaan of de aanvullende informatie wel nauwkeurig, compleet en niet anderszins onbevredigend was. De Accountantskamer stelt dat de accountant in deze situatie deze gegevens niet zonder meer had mogen verwerken.	VGC, fundamentele beginselen ‘deskundigheid en zorgvuldigheid’ en ‘professioneel gedrag’ (onder de VGBA, vakbekwaamheid en zorgvuldigheid)

Ook uit het interview met de voorzitter van de Accountantskamer blijkt dat feitelijk sprake is van een aantal onderdelen waarin materialiteit of afwijkingen van materieel belang aan de orde zijn. Allereerst is er de VGBA (en voorheen de VGC) waarbij met name vakbekwaamheid en zorgvuldigheid de belangrijkste fundamentele beginselen zijn op dit punt.

Daarnaast zijn in Standaard 4410 feitelijk twee fasen te onderkennen ten aanzien van materialiteit, zo blijkt uit het interview. Allereerst moet de accountant met de klant communiceren wanneer hij constateert dat de van de klant ontvangen gegevens niet compleet, niet nauwkeurig of anderszins onbevredigend zijn. In deze fase hoeft het niet per definitie te gaan om afwijkingen van materieel belang, maar van afwijkingen van enig gewicht. Dat kan zowel afwijkingen in kwantitatieve zin als in kwalitatieve zin betreffen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de hierboven genoemde uitspraak 12/932 en 12/935 Wtra, AK. Wel heeft de Accountantskamer later in uitspraak 13/1326 en 13/1327 Wtra AK genuanceerd dat er enig gewicht moet worden gegeven aan deze afwijkingen. Deze fase kan al tot noodzakelijke aanpassingen aanleiding geven, ook al betreft het geen kwestie van materieel belang voor het inzicht in de jaarrekening.

Wanneer de accountant in de evaluatiefase de jaarrekening doorleest, gaat hij wel expliciet na of de rapportage niet langer afwijkingen van materieel belang bevatten.

Wat kunnen we leren van de tuchtrechtspraken

Op de eerste plaats leren tuchtrechtspraken dat de accountant zijn werkzaamheden altijd vakbekwaam en zorgvuldig moet uitvoeren ten aanzien van posten van enig gewicht. Deze posten hoeven niet van materieel belang te zijn. Pas in de evaluatiefase speelt materialiteit een rol.

De tuchtrechtspraken leren dat de MKB-accountant een grote mate van vertrouwen geniet bij zijn klant. Hij is veelal niet alleen samenstellend accountant maar ook adviseur van de klant. Vertrouwelikheden is ook een belangrijk onderdeel van ons beroep, het is één van de fundamentele beginselen. Dit maakt het voor de samenstellend accountant in situaties echter wel lastig om een kritische houding aan te nemen aangezien hiervoor vaak enige afstand tot de situatie of klant nodig is.

Daarnaast zou meer 'guidance' ten aanzien van de uit te voeren werkzaamheden in de verschillende situaties de MKB-accountant kunnen helpen om duidelijker aan te geven richting zijn klant welke informatie nog ontbreekt resp. welke werkzaamheden hij nog moet uitvoeren. De accountant kan zich met 'guidance' beter verantwoorden.

Tot slot kent Standaard 4410 maar één type samenstellingsverklaring. Wanneer sprake is van een situatie waarin de accountant het ook niet weet of zaken afkeurt kan hij alleen de opdracht teruggeven. Voor situaties waarin de accountant ondanks zijn aanvullende werkzaamheden niet weet of de ontvangen informatie niet compleet, niet nauwkeurig of anderszins onbevredigend is, zou de mogelijkheid van een 'samenstellingsverklaring met oordeelonthouding' een goede optie kunnen zijn.

4.7 Wat vinden mkb-ondernemers van materialiteit?

Het is voor accountants van belang een beeld te hebben bij de 'grenzen' die jaarrekeninggebruikers zélf toepassen bij hun economische beslissingen. Vandaar dat NEMACC in het kader van het onderzoek wat vragen heeft voorgelegd aan een aantal mkb-ondernemers.

Op de eerste plaats hebben wij gevraagd of de ondernemers bekend zijn met het begrip materialiteit en de betekenis daarvan voor hun jaarrekening. Alle ondernemers geven aan dat zij op de hoogte zijn van het begrip materialiteit en het feit dat de accountant zijn werkzaamheden hierop afstemt en daardoor niet alle afwijkingen zal kunnen ontdekken.

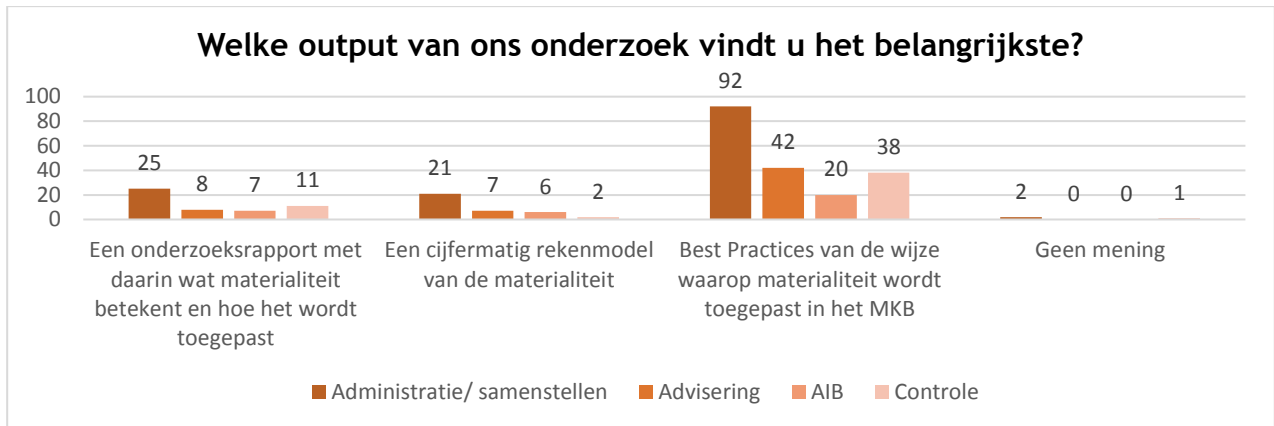
Een lagere materialiteit brengt over het algemeen meer werkzaamheden met zich mee. Wij hebben de ondernemers gevraagd naar hun voorkeur: een hogere materialiteit met mogelijk grotere afwijkingen in de jaarrekening, maar wel lagere accountantskosten of juist andersom? Enkele ondernemers hebben de indruk dat de huidige balans tussen de uitgevoerde werkzaamheden en de accountantskosten prima is. Eén ondernemer gaf aan dat accountantskosten zwaar tellen voor een mkb-onderneming. Dus liever lagere accountantskosten dan een nauwkeurigere jaarrekening, mits natuurlijk binnen de grenzen van de wet en regelgeving. Een onderzoek 'tot de laatste cent' wordt door geen van de ondernemers als nuttig ervaren.

Wij hebben de ondernemers de volgende stelling voorgelegd: 'Als de accountant een afwijking ontdekt, hoeft hij deze (mits lager dan de materialiteitsgrens) niet te corrigeren.' Alle ondernemers kunnen zich hierin vinden. Eén ondernemer geeft aan dat hij ervan uit gaat dat relevante afwijkingen wél worden voorgelegd of vermeld.

Op de laatste plaats hebben wij de mkb-ondernemers gevraagd of de accountant de materialiteit (vooraf of achteraf) heeft gecommuniceerd. Eén van de ondernemers geeft aan dat zijn accountant de materialiteit bespreekt. In de andere gevallen blijkt dat communicatie over materialiteit niet heeft plaatsgevonden. Communicatie vooraf over de materialiteit is echter wel wenselijk.

4.8 Conclusies

Het symposium toont aan dat vooral vraag bestaat naar goede voorbeelden van de wijze waarop materialiteit wordt toegepast in het mkb. 68% van de bij het symposium aanwezige mkb-accountants ziet dit als de belangrijkste output van dit onderzoek. 18% van de ondervraagden ziet aanvullend hierop graag ook een nadere uitleg van wat materialiteit betekent. 13% vindt een cijfermatig rekenmodel de belangrijkste output van dit onderzoek.

De interviews laten een divers beeld zien hoe materialiteit wordt toegepast in de praktijk. Materialiteit wordt veelvuldig toegepast. De wijze waarop en in welke fase varieert. De stakeholder Belastingdienst geeft duidelijk aan dat materialiteit een belangrijk onderwerp is in hun toezicht. Uitgangspunt is een aanvaardbare aangifte.

De belangrijkste gebruikers van de jaarrekening, de mkb-ondernemers, zijn over het algemeen op de hoogte van het begrip materialiteit. Zij weten dat de jaarrekening afwijkingen kan bevatten en vinden dat prima, mits binnen de materialiteitsgrenzen. Communicatie vooraf over de te hanteren materialiteit vinden ondernemers wel wenselijk.

Veel misstappen hadden voorkomen kunnen worden door een meer professioneel-kritische houding te tonen. Tijdens de uitvoering had de accountant meer moeten doorvragen, vastleggen en informatie verifiëren als deze naar het oordeel van de accountant onjuist, onnauwkeurig of onbevredigend is. Het begrip materialiteit wordt in het tuchtrecht niet benoemd of uitgewerkt, wel gaat het om afwijkingen van materieel belang. De Accountantskamer en het College van Beroep spreken over het 'deskundig en zorgvuldig handelen' van de accountant. Het hoeft dan niet altijd om een 'materiële' post te gaan.

5. GOOD PRACTICES

Dat materialiteit een rol speelt binnen de mkb-praktijk is inmiddels wel duidelijk. Vooral sinds de opkomst van risicogericht samenstellen is de betekenis én toepassing van materialiteit in het samenstelproces gegroeid. In dit hoofdstuk gaan we in op de volgende vragen:

- Wat zijn voorbeelden of good practices voor de toepassing van materialiteit?
- Hoe ziet een rekentool materialiteit eruit?

5.1 Materialiteitsmodel mkb-opdrachten

Op basis van het onderzoek is een materialiteitsmodel opgenomen inzake de materialiteit bij samenstellingsopdrachten. Dit model start bij de kwaliteit van de administratie, maakt een keuze in de administratieve of risicogerichte aanpak. En tot slot beschrijft het de verschillende fasen van het samenstellingsproces. Uiteraard kan deze aanpak ook voor andere mkb-opdrachten worden gehanteerd.

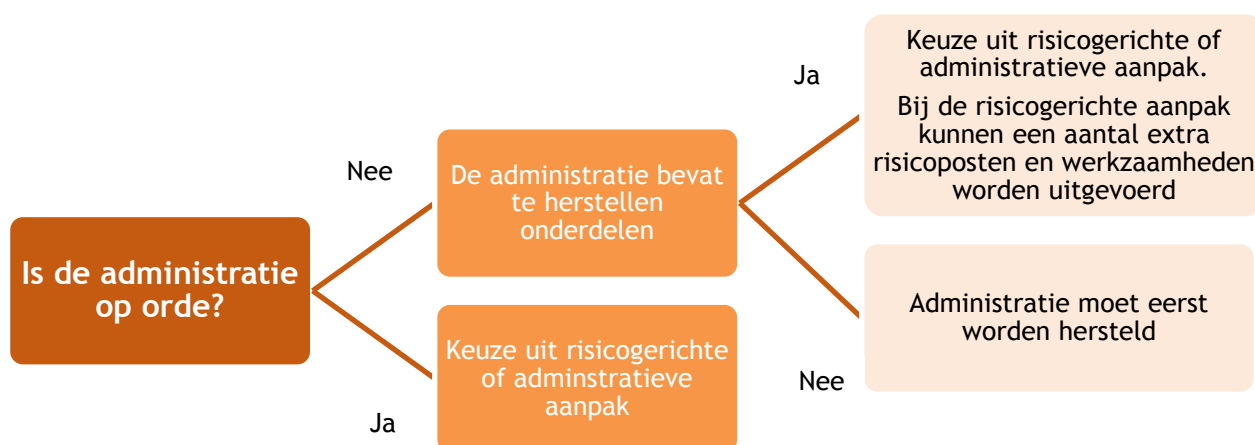
Stap 1. Kwaliteit van de administratie

In de samenstelpraktijk worden grofweg twee methoden van aanpak onderscheiden: de administratieve (bottom-up) aanpak, waarbij in principe alle posten in de jaarrekening aan de orde komen, versus de risicogerichte (top-down) aanpak. Het samenstelproces start met een kolommenbalans waarin alle basisgegevens zijn opgenomen (Standaard 4410 A3). Voor ons model is de kwaliteit van de administratie het beginpunt ongeacht of deze wordt gevoerd door de klant zelf of door de accountant.

Stap 2: Keuze aanpak samenstellingsopdracht

Bij de administratieve aanpak is de kwaliteit van de administratie minder van belang omdat de samenstelwerkzaamheden bottom-up worden uitgevoerd. Aan de hand van basisgegevens worden per post de werkzaamheden uitgevoerd om zo te komen tot een rapportage.

Voor de risicogerichte aanpak is een administratie van voldoende kwaliteit van essentieel belang. Een gebrek leidt dan tot een extra risicopost. Denk daarbij aan extra aandacht voor de afloop van de post nettoloon en loonheffingen bij de onjuiste verwerking van de loonjournaalpost. Is de administratie niet op deze wijze herstelbaar dan zal deze eerst naar een voldoende kwaliteit moeten worden gebracht.

Materialiteit speelt een rol binnen de verschillende fasen van het samenstelproces. Bij risicogericht samenstellen komt materialiteit aan de orde in de planningsfase, de uitvoeringsfase en in de evaluatiefase. Bij de administratieve aanpak komt materialiteit in elk geval aan bod in de evaluatiefase.

Stap 3: Bepalen van de jaarrekeningmaterialiteit, uitvoeringsmaterialiteit en ondergrens

Materialiteit en risicoposten, de twee pijlers binnen risicogericht samenstellen, bepalen samen de uit te voeren werkzaamheden. Bij het bepalen van de risicoposten speelt kennis van de klant een belangrijke rol. De kwalitatieve factoren hebben invloed op de bepaling van de hoogte van de jaarrekeningmaterialiteit.

Bij de administratieve aanpak speelt de materialiteit in de evaluatiefase. Daarbij zijn met name kwalitatieve aspecten van belang. Een kwantitatieve berekening van de materialiteit is niet verplicht op basis van Standaard 4410. Een dergelijke berekening is ook niet nodig bij deze aanpak omdat (nagenoeg) alle geconstateerde afwijkingen worden verwerkt. Het uitgangspunt van samenstellen is immers dat de klant de gegevens aanlevert. Alleen als de accountant zich er van bewust wordt dat deze gegevens niet nauwkeurig, niet compleet of anderszins onbevredigend zijn, moet hij dit communiceren met de klant.

Een berekening van de materialiteit -onder de administratieve aanpak- kan wel nuttig zijn (maar dus niet verplicht) wanneer niet alle gevonden afwijkingen worden gecorrigeerd, er zich onzekerheden in de jaarrekening voordoen of sprake is van veel schattingsposten.

3A Jaarrekeningmaterialiteit

Identificeer bij het bepalen van de jaarrekeningmaterialiteit altijd wie de (belangrijke) gebruikers zijn. Is dit alleen de ondernemer en de belastingdienst? Daarnaast ook de bank? En zijn er andere specifieke gebruikers? De accountant moet deze specifieke gebruikers identificeren. Sommige specifieke gebruikers hebben ook specifieke wensen over materialiteit zoals bijvoorbeeld subsidieverstrekkers. Daar moet bij de materialiteitsbepaling rekening mee worden gehouden.

3B Uitvoeringsmaterialiteit

Na de jaarrekeningmaterialiteit wordt de uitvoeringsmaterialiteit bepaald. De uitvoeringsmaterialiteit is samen met de risicoposten richtinggevend voor de uit te voeren werkzaamheden. De uitvoeringsmaterialiteit is de jaarrekeningmaterialiteit verminderd met een afslag. Deze afslag heeft als doel het risico te verkleinen dat de jaarrekening onbewuste afwijkingen (afzonderlijk of tezamen) van materieel belang bevat; dus afwijkingen waarvan de accountant zich tijdens het samenstelproces niet bewust is geworden.

De hoogte van de afslag is afhankelijk van het risico op deze onbewuste afwijkingen de praktijk wordt vaak een afslag van 25% (laag risico) tot 50% (hoog risico) gehanteerd. De jaarrekeningmaterialiteit min de risicoafslag wordt uitvoeringsmaterialiteit genoemd. De uitvoeringsmaterialiteit is de materialiteit die in het kwadrant 'risico / materialiteit' bedoeld wordt en wordt gebruikt bij de planning en uitvoering van de opdracht. Hoe hoger het risico dat de jaarrekening een onbewuste afwijkingen bevat, hoe hoger de afslag en hoe lager de uitvoeringsmaterialiteit. In geval van een lage uitvoeringsmaterialiteit moeten meer werkzaamheden worden uitgevoerd om het uiteindelijke doel -een jaarrekening zonder een materiële afwijking - te waarborgen.

3C Ondergrens

De ondergrens is een percentage van de uitvoeringsmaterialiteit. De ondergrens betreft een bedrag waaronder onbeduidende posten niet worden gecorrigeerd omdat zij tezamen nooit een afwijking van materieel belang kunnen vormen.

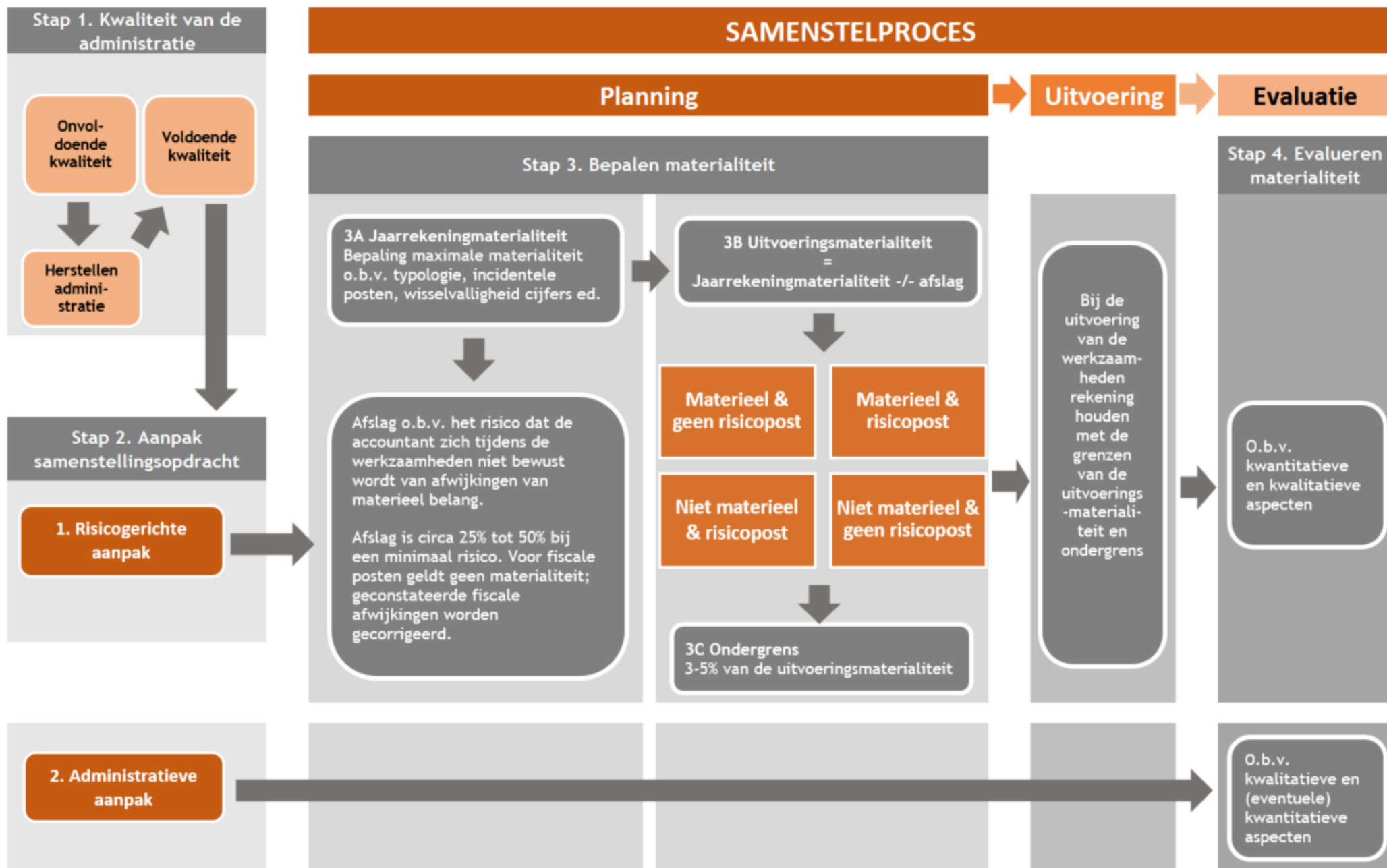
Stap 4: Evalueren van de materialiteit (evaluatiefase)

In de evaluatiefase worden de gevonden afwijkingen in combinatie met de veronderstelde onbewuste afwijkingen geëvalueerd tegen de jaarrekeningmaterialiteit. De uitvoeringsmaterialiteit heeft immers alleen betrekking op de uit te voeren werkzaamheden.

Wanneer de accountant zich bewust is geworden van afwijkingen zal hij in eerste instantie nagaan of deze afwijking een incident is of niet. Is dat niet het geval dan zal hij navraag moeten doen bij de ondernemer en/of meer werkzaamheden moeten uitvoeren.

Bij het evalueren spelen factoren als onzekerheden of schattingsposten in de jaarrekening een rol. Lees de samengestelde jaarrekening na en evalueer, mede op basis van de kennis van de klant, of sprake is van afwijkingen die op basis van de (eventueel herziene) jaarrekeningmaterialiteit aanpassing behoeven. Communiceer de geconstateerde afwijkingen aan de klant. Wanneer afwijkingen niet worden gecorrigeerd, leg dit dan vast in het dossier.

In theorie kan de materialiteit bij de samengestelde jaarrekening en de fiscale aangiften afwijken. In de praktijk wordt dit als niet gewenst ervaren. Fiscale posten in de jaarrekening vragen specifieke aandacht binnen het samenstelproces, waarvoor meestal een materialiteit van nihil wordt aangehouden.

5.2 Rekenmodel materialiteit

Op basis van het onderzoek is een rekenmodel opgesteld waarmee de jaarrekeningmaterialiteit, de uitvoeringsmaterialiteit en de ondergrens kunnen worden bepaald. Het model houdt rekening met het type onderneming en specifieke omstandigheden. Deze bepalen de benchmark waarop de materialiteit wordt gebaseerd en het percentage waarmee de materialiteit wordt bepaald. Ook berekent het model op basis van een risico-indicatie (afslag) de uitvoeringsmaterialiteit en tenslotte ook de ondergrens. Hieronder is de achtergrond en verschillende stappen in het rekenmodel toegelicht met daarbij enkele relevante overwegingen vanuit het onderzoek.

Achtergrond rekenmodel materialiteit

Het rekenmodel is tot stand gekomen door alle ontvangen modellen tijdens het onderzoek en de uitkomsten van de literatuurstudie te combineren. Bij slechts enkele ontvangen rekenmodellen wordt rekening gehouden met het type onderneming. Uit de interviews blijkt dat dit wel een wens is. Daarom is in het rekenmodel het type onderneming als uitgangspunt genomen.

Uit de literatuur blijkt met name dat bij bijzondere omstandigheden, zoals continuïteitsgevaar of incidentele posten, een andere benchmark en/of range aan percentages wordt gebruikt. Uiteraard kan op basis van professionele oordeelsvorming -zoals de branche- een lager percentage worden aangehouden. Ook deze specifieke omstandigheden zijn verwerkt in het rekenmodel.

In principe wordt de berekening gebaseerd op meerdere benchmarks, in geval van een handelsonderneming wordt gekozen voor de benchmark 'resultaat voor belastingen', 'brutomarge' en de benchmark 'netto-omzet'. De jaarrekeningmaterialiteit wordt vervolgens bepaald op de laagste van deze benchmarks.

Voor elke benchmark wordt een range vermeld waarbinnen het percentage kan vallen. Deze range is ontleend aan literatuuronderzoek en in de praktijk gebruikte percentages. De berekening is gebaseerd op het hoogste percentage van de range, voor de jaarrekeningmaterialiteit wordt dan steeds de laagste van de verschillende uitkomsten gehanteerd. Ook geldt in algemeenheid dat de hoogte van het percentage samenhangt met de omvang van de onderneming, waarbij voor kleinere ondernemingen een hoger materialiteitspercentage wordt berekend omdat de risico's (in absolute bedragen) van afwijkingen voor de gebruikers geringer zijn¹⁷. In het rekenmodel is uitgegaan van het hoogste percentage van de range, omdat het model allereerst bedoeld is voor het mkb.

Gebruikers

In het mkb zijn de gebruikers van cijfers of een jaarrekening veelal alleen de ondernemer en de belastingdienst, en in andere gevallen ook de bank. Andere gebruikers -zoals een overnemende partij of subsidieverstrekker- komen slechts in een beperkt aantal gevallen voor.

Specifieke omstandigheden klant en opdracht

Materialiteit varieert met de specifieke omstandigheden bij iedere klant en kan daarom niet worden uitgedrukt in een percentage dat voor alle opdrachten van toepassing is. Het bepalen van de materialiteit vereist dan ook professional judgement. Om toch handvatten te hebben wordt vaak aansluiting gezocht bij een aantal benchmarks die voor de gebruikers relevant zijn. Deze benchmarks zijn vaak gerelateerd aan het type onderneming, waarbij de stabiliteit en representativiteit van de benchmark een bepalende factor is bij de keuze ervan.

Benchmark	Bij welk type organisatis
Resultaat voor belastingen	Bij profit-organisaties -en dan met name public entities- wordt meestal gekeken naar het resultaat voor belastingen. Hierbij worden dan vaak incidentele baten en lasten geëlimineerd, zodat een zogenaamd 'genormaliseerd resultaat' ontstaat. Als het resultaat voor belastingen wisselt, is het resultaat voor belastingen als benchmark niet altijd even wenselijk.

¹⁷ SRA handboek voor controleopdrachten

Benchmark	Bij welk type organisatis
Netto-omzet	In bepaalde branches zoals de retail is de netto-omzet een belangrijke factor voor de gebruikers. Maar ook als de onderneming continue verlies maakt, kan de netto-omzet een goede benchmark zijn.
Brutomarge	In sommige situaties kan de brutowinst als benchmark worden gehanteerd. Dit is bijvoorbeeld het geval als het resultaat voor belastingen minder geschikt is als benchmark zoals bijvoorbeeld bij schommelingen of verliezen.
Lasten	Bij non-profit organisaties zijn vaak de totale lasten een goede indicatie. Dit type ondernemingen ontvangt immers vaak subsidie op basis van de (begrote) lasten.
Balanstotaal	Wanneer de onderneming een kapitaalintensief karakter kent zoals vastgoedinvesteringen of een investeringsmaatschappij, is het totaal van de activa een goede benchmark. Maar ook bij holdings en productie ondernemingen is het totaal van de activa een goed uitgangspunt.
Eigen vermogen	Een andere benchmark is het eigen vermogen. Deze zal vooral worden gehanteerd wanneer het resultaat voor belastingen wisselt of continuïteitsrisico's bestaan.
Combinatie	Soms, meestal bij kapitaalintensieve ondernemingen, is het nodig meerdere materialiteiten te gebruiken, bijvoorbeeld een materialiteit voor de balans en een materialiteit voor de winst- en verliesrekening. Ook kan het gegeven de omstandigheden passend zijn om een combinatie van benchmarks en percentages te gebruiken bij de bepaling van de materialiteit

Het gaat er dus steeds om dat wordt gekeken welke benchmark het beste past bij het type onderneming. Hierbij is de stabiliteit en representativiteit van de benchmark een belangrijke factor. Alleen op die manier kan gekomen worden tot een kwantitatieve materialiteit die daadwerkelijk een goede weergave geeft voor de beslissingen van gebruikers.

Enkele aandachtspunten bij rekenmodel

Bij het bepalen van de kwantitatieve materialiteit kan een aantal issues aan bod komen. Zo kennen ondernemingen meerdere typologieën. In dat geval kan worden aangesloten bij de typologie die het meest invloed heeft op de cijfers.

Een anders aandachtspunt bij het bepalen van de kwantitatieve materialiteit zijn grote wisselingen in de gekozen benchmark van vorig jaar, dit jaar en wellicht toekomstige cijfers. In dat geval zal moeten worden geanalyseerd waar de verschillen door zijn ontstaan. Betreft het een incidentele bate of last dan kan die het beste worden geëlimineerd voor de bepaling van de materialiteit. Betreft het een groei dan is een hogere materialiteit logisch. Een oplossing kan zijn om een andere benchmark te kiezen.

Soms komt het voor dat een deel van de financiële cijfers betrekking heeft op een periode korter of langer dan een jaar. Dat is bijvoorbeeld het geval wanneer een deel van de activiteiten is aangekocht of afgestoten. Dit geldt uiteraard alleen voor de benchmarks die een periode beslaan en niet een momentopname.

Een materialiteitsberekening is richtinggevend, niet 100% juist

Het is belangrijk om te onderkennen dat de berekende jaarrekeningmaterialiteit en de daarvan afgeleide uitvoeringsmaterialiteit niet een hard gegeven zijn. De accountant kan de grenzen aanpassen bijvoorbeeld op basis van zijn kennis van de klant.

5.3 Stappen rekenmodel materialiteit

Onder www.nba.nl/materialiteit is het onderstaand rekenmodel opgenomen. Dit rekenmodel kan worden ingevuld door een 4-tal stappen te volgen uit paragraaf 5.1. De rekentool is een hulpmiddel bij stap 3, het bepalen van de jaarrekeningmaterialiteit en de uitvoeringsmaterialiteit.

Type onderneming	
☐	Handel
☐	Productie
☐	Dienstverlening
☐	Non-profit
☐	Kapitaalintensief
☐	Holding
☐	Overig

Bijzondere omstandigheden	
☐	Continuïteitsgevaar
☐	Wisselende resultaten / verlieslijdend
☐	Incidentele posten

Benchmarks		
☐	Netto omzet	€ 0
☐	Bruto marge	€ 0
☐	Totale lasten	€ 0
☐	Resultaat voor belastingen	€ 0
☐	Genormaliseerd resultaat	€ 0
☐	Balanstotaal	€ 0
☐	Eigen vermogen	€ 0

Jaarrekeningmaterialiteit		
3,00	%	(0,5% - 3%)
5,00	%	(5%)
2,00	%	(0,5% - 2%)
10,00	%	(5% - 10%)
10,00	%	(5% - 10%)
3,00	%	(0,25% - 3%)
5,00	%	(2,5% - 5%)

Laagste: €

Uitvoeringsmaterialiteit	
☐	laag
☐	middel
☐	hoog
€	

Ondergrens / drempel	
5,00	%
(3% - 5% van de jaarrekeningmaterialiteit)	
€	

Bepaal de jaarrekeningmaterialiteit (stap 3 uit paragraaf 5.1)

De benchmarks en percentages komen direct uit het onderzoek. Hierbij zijn de benchmarks en percentages uit de theoretische onderzoeken en de vanuit de interviews ontvangen rekenmodellen gecombineerd. De hieruit volgende minimale en maximale percentages per benchmark zijn dan ook de ranges die zijn opgenomen in het rekenmodel.

De benchmarks zijn op basis van het onderzoek voorgedefinieerd aan de hand van het type onderneming. Naast het type onderneming is het van belang om de specifieke omstandigheden aan te geven. Doorloop de volgende vragen:

- Ga na wie de gebruikers zijn van de jaarrekening
- Selecteer het type onderneming
- Geef aan of sprake is van specifieke omstandigheden op basis waarvoor afwijkende benchmarks zijn opgenomen
- Overweeg of een combinatie van benchmarks/percentages nodig is en of meerdere materialiteiten passend zijn

Pas indien nodig de voorgevulde (gebruikelijke) percentages aan de specifieke situatie aan

Bepaal de uitvoeringsmaterialiteit en ondergrens (stap 3 uit paragraaf 5.1)

Bepaal de uitvoeringsmaterialiteit als percentage van de jaarrekeningmaterialiteit en betrek daarbij de factoren die het risico op onbewuste afwijkingen bepalen, zoals de kwaliteit van de administratie en schattingsonzekerheden. Bepaal deze op basis van:

- Laag wanneer sprake is van weinig risico's, de afslag is dan 25%
- Middel, in de situatie wanneer de risico's een normaal karakter kennen, de afslag is dan 37,5%
- Hoog wanneer sprake is van veel of hoge risico's, de afslag is dan 50%

Leg bovenstaande overwegingen en conclusies vast in het dossier. Bepaal vervolgens de ondergrens als percentage van de jaarrekeningmaterialiteit.

Een hoger risico, bijvoorbeeld door een geplande bedrijfsovername, kan op twee manieren verwerkt worden in het model:

1. Kies een hoger risico (lagere afslag) bij de bepaling van de uitvoeringsmaterialiteit. De kwantitatieve omvang van de jaarrekeningmaterialiteit blijft even hoog, maar de uitvoeringsmaterialiteit wordt lager gesteld. Het gevolg is dat meer werkzaamheden zullen moeten worden uitgevoerd. Dit heeft invloed op het proces in de uitvoeringsfase en niet op de uitkomst in de evaluatiefase
2. Kies een lager percentage van de benchmark: dit resulteert in een lagere jaarrekeningmaterialiteit. De accountant vindt een afwijking door een omstandigheid eerder materieel dan in een 'normaal' jaar. Deze bijstelling heeft in eerste instantie invloed op de uitkomst in de evaluatiefase: welke afwijking is materieel of niet

5.4 Good practices

Hieronder zijn een aantal good practices uitgewerkt hoe materialiteit toe te passen in specifieke situaties. Veel van deze situaties zijn in de interviews aan bod gekomen met de wens hiervoor nadere guidance te geven. We benadrukken dat dit voorbeelden zijn en dat in iedere specifieke situatie op een andere wijze materialiteit kan worden toegepast.

Toepassing materialiteit in de praktijk samenstellingsopdrachten

Fiets BV runt een fietsenwinkel in Rotterdam. De resultaten van Fiets BV zijn al jaren stabiel en verhouden zich tot de branche. De administratie wordt gevoerd door de accountant. Het resultaat voor belastingen van Fiets BV bedraagt € 100.000. De netto omzet bedraagt € 1.500.000, de brutomarge € 440.000.

Wat is de hoogte van de jaarrekening- en uitvoeringsmaterialiteit?

Fiets BV houdt zich met name bezig met de in- en verkoop van fietsen, dus retail. Uit de diverse onderzoeken komt naar voren dat de benchmark vaak gelijk is aan 5% tot 10% van het resultaat voor belastingen, hier dus maximaal € 10.000.

Andere benchmarks kunnen de netto omzet (maximaal 3% dus € 45.000) zijn of brutomarge (maximaal 5% dus € 22.000). In dit geval wordt uit voorzichtigheid gekozen voor de laagste van de benchmarks. De jaarrekeningmaterialiteit wordt gesteld op € 10.000. Stel dat de accountant het risico op onbewuste afwijkingen van materieel belang inschat op gemiddeld, dan hanteert hij een afslag van 37,5%. De uitvoeringsmaterialiteit wordt bepaald op € 6.250.

Verschillende typologieën

Uit de interviews kwam naar voren dat het wel wenselijk is om de typologie van de onderneming in de berekening tot uitdrukking te laten komen.

Fiets BV heeft naast een handel ook dienstverlening - de reparatie van fietsen - als typologie. Deze groeit de laatste jaren fors en is zelfs groter dan de handel in fietsen. Daarnaast heeft Fiets BV een aantal panden gekocht waar zij ook een fietsenhandel heeft.

Hoe houdt de accountant rekening met deze verschillende typologieën bij het bepalen van de materialiteit?

Zowel bij retail als bij dienstverlening is de benchmark resultaat voor belastingen en omzet een goede benchmark. We kunnen ook stellen dat de onderneming door de aankoop van de panden kapitaalsintensief is, waardoor de benchmark balanstotaal ook een goede is. Vaak kunnen we dit vraagstuk oplossen door als typologie de meest belangrijke te kiezen. In dit voorbeeld zijn beide activiteiten even belangrijk voor de bedrijfsvoering van de onderneming en kunnen we beide typologieën kiezen waarbij de jaarrekeningmaterialiteit gesteld wordt op de laagste.

Het is ook mogelijk om voor de balans en de winst- en verliesrekening een andere jaarrekeningmaterialiteit en/of uitvoeringsmaterialiteit te kiezen. In dit geval voor de balans een percentage van de balanstotaal en voor de winst- en verliesrekening de laagste van een percentage van de omzet of het resultaat voor belastingen.

Materialiteit binnen het administratieve proces

Automatisering speelt een grote rol binnen de mkb-praktijk. Steeds meer accountantspraktijken richten zich op de geautomatiseerde verwerking van de basisadministratie van klanten. In theorie begint het samenstelproces bij de uitgewerkte kolommenbalans; in de praktijk heeft de administratieve verwerking en de kwaliteit van de basisadministratie een grote invloed op het samenstelproces.

De accountant voert ook de administratie van Fiets BV. Door het geautomatiseerde proces zijn de cijfers feitelijk altijd up-to-date.

Heeft dit invloed op de hoogte van de materialiteit?

De jaarrekeningmaterialiteit zal feitelijk niet wijzigen. Het feit alleen dat de administratie strak wordt gevoerd, zal de hoogte van een mogelijke afwijking op de oordeelsvorming van de gebruiker van de jaarrekening niet beïnvloeden. Wel zal het risico dat de jaarrekening een afwijking van materieel belang bevat aanmerkelijk lager zijn. Daardoor kan een lager risicoprofiel dus hogere uitvoeringsmaterialiteit gehanteerd worden.

Negatieve bedragen

De jaarrekeningmaterialiteit wordt berekend als een percentage van een benchmark. Maar wat als deze benchmark een negatief getal is. Leidt dat dan tot een negatieve materialiteit of een materialiteit van nihil? De jaarrekeningmaterialiteit is de maximale afwijking. Deze afwijking kan zowel in positieve zin (bijvoorbeeld een hogere waardering van de voorraad) als in negatieve zin (een lagere waardering van de voorraad) voorkomen. De berekende jaarrekeningmaterialiteit op basis van een negatieve benchmark is dus altijd een positief getal.

Zelfde voorbeeld als hiervoor, Fiets BV te Rotterdam.

De zaken lopen dit jaar niet zo goed en het resultaat voor belastingen bedraagt in dit jaar € 75.000 negatief.

Hoe houdt de accountant hiermee rekening bij het bepalen van de materialiteit?

De jaarrekeningmaterialiteit is een afwijking zowel in positieve zin als in negatieve zin ten opzichte van de gepresenteerde cijfers. Een negatieve benchmark resulteert toch in een positief geformuleerde jaarrekeningmaterialiteit als gekozen wordt voor de benchmark resultaat voor belastingen, namelijk € 7.500 en niet -/- € 7.500.

Schattingsposten

De aanwezigheid van schattingsposten vergroten de kans dat de jaarrekening mogelijk een afwijking van materieel belang zou kunnen bevatten. Hoe hebben schattingsposten en onzekerheden invloed op de materialiteit?

Zelfde voorbeeld, Fiets BV te Rotterdam.

Fiets BV geeft extra garanties op de verkoop van fietsen. Deze extra garantie kunnen zij niet verhalen op de leverancier. Daarom hebben zij hiervoor een voorziening opgenomen.

Hoe houdt de accountant hiermee rekening bij het bepalen van de materialiteit?

Schattingsposten in de jaarrekening hebben in principe geen invloed op de hoogte van de kwantitatieve jaarrekeningmaterialiteit. Deze is immers een percentage van de gekozen benchmark. Schattingen zullen wel meestal kwalificeren als een risicopost in de jaarrekening en krijgen dan op basis hiervan extra aandacht tijdens het risicogerichte samenstellingsproces. Ook kan het risico op onbewuste afwijkingen hoger worden ingeschat in de planningsfase.

Qua werkzaamheden gaat de accountant op basis van zijn professionele oordeelsvorming na wat de onderbouwing van de voorziening is en/of kijkt hij kritisch naar de specificatie ervan. Wordt de accountant zich bewust dat informatie niet compleet, niet nauwkeurig of anderszins onbevredigend is? Dan brengt hij dit onder de aandacht van de klant en verzoekt om aanvullende informatie.

In de evaluatiefase leest de accountant de jaarrekening door. De accountant moet afwijkingen van materieel belang aanpassen zodat het beeld van de jaarrekening niet misleidend is voor de gebruikers van de jaarrekening.

Uit de interviews komt naar voren dat schattingsposten in de evaluatiefase extra aandacht verdienen. Over het algemeen wordt het risico op onbewuste afwijkingen hoger ingeschat. De accountant kan daarom besluiten om niet-materiële ontdekte fouten te corrigeren en zo een grotere voorzichtigheidsmarge in te bouwen.

Geconstateerde afwijkingen

Wanneer afwijkingen worden geconstateerd is de vraag of en zo ja wanneer deze moeten worden gecorrigeerd. Standaard 4410 zegt dat oordeelsvormingen over materialiteit worden gemaakt in het licht van de gegeven omstandigheden en worden beïnvloed door de aard of de omvang van een afwijking, dan wel door een combinatie van beide.

De DGA van Fiets BV waardeert zijn voorraad fietsen en onderdelen op € 300.000. Er is een uitgebreide voorraadlijst per type fiets aanwezig. Daarnaast is de voorraad erg aan veroudering onderhevig. Bij het samenstellen van de jaarstukken blijkt dat de voorraad fietsen al jaren niet meer is geïnventariseerd.

De accountant past de risicogerichte aanpak toe en stelt de jaarrekeningmaterialiteit op € 10.000 (zie hiervoor, de 1^e good practice). Stel dat de accountant het risico op onbewuste afwijkingen inschat op laag, een afslag van 25% hanteert waardoor de uitvoeringsmaterialiteit wordt bepaald op € 7.500.

De accountant wordt zich tijdens zijn werkzaamheden bewust van een aantal fouten met een totale afwijking van € 8.000.

Moet de accountant deze afwijking corrigeren op basis van de berekende materialiteit?

De accountant vraagt zich eerst af wat de aard is van de geconstateerde afwijking:

1. een incidentele afwijking zoals de situatie waarin de klant eenmalig een creditfactuur ontvangt en deze vergeet te verwerken of
2. een niet-incidentele afwijking, bijvoorbeeld wanneer sprake is van een afwijking in het proces van totstandkoming van de voorraadlijst

Dit onderscheid is relevant omdat bij een niet-incidentele afwijking het risico op afwijkingen waarvan de accountant zich niet bewust wordt groter is en daarmee ook het risico dat het beeld van de jaarrekening mogelijk misleidend is voor de gebruikers.

Ad 1. Incidentele afwijking

Als de accountant constateert dat sprake is van een incidentele afwijking, gaat hij vervolgens na of er omstandigheden zijn waardoor de kans op onbewuste afwijkingen wordt vergroot. Is dat niet het geval, dan hoeft hij niets te corrigeren. Immers de evaluatie vindt plaats tegen de jaarrekeningmaterialiteit en die bedraagt € 10.000.

Wanneer -bij een incidentele afwijking- de accountant wèl van mening is dat de kans aanwezig is dat de jaarrekening onbewuste afwijkingen zou kunnen bevatten zal hij de correctie doorvoeren. Dit is minimaal € 500 zodat het totaal van afwijkingen onder de uitvoeringsmaterialiteit uitkomt. Uiteraard kan de accountant er ook voor kiezen de gehele € 8.000 te corrigeren.

Ad 2. Niet-incidentele afwijking

Wanneer de accountant van mening is dat sprake is van een niet-incidentele afwijking zal hij in eerste instantie navraag doen bij de klant dan wel meer werkzaamheden uitvoeren. Afhankelijk van het feit of de accountant zich bewust wordt van meer afwijkingen of niet, zal een bedrag moeten worden gecorrigeerd.

Bijstelling jaarrekeningmaterialiteit en/of uitvoeringsmaterialiteit

Risico's kunnen betrekking hebben op een specifieke post in de jaarrekening. Deze posten zijn de input voor de matrix materialiteit-risico. Met risico's als gevolg van kwalitatieve aspecten zoals een geplande overname of mogelijke twijfel omtrent de continuïteit van de onderneming wordt rekening gehouden door de aanpassing van de jaarrekeningmaterialiteit of de uitvoeringsmaterialiteit.

In het eerste geval is de accountant van mening dat de maximale afwijking voor de oordeelsvorming van de gebruiker van de jaarrekening lager moet zijn. Ook kan de omstandigheid geen invloed hebben op de maximale afwijking maar het risico vergroten dat de jaarrekening toch onbewuste afwijkingen van materieel belang bevat. Dan wordt de uitvoeringsmaterialiteit naar beneden bijgesteld en meer werkzaamheden gedaan.

Zelfde voorbeeld als hiervoor, Fiets BV te Rotterdam.

Het blijft niet zo goed gaan in de fietsenbranche en ook het jaar daarop is wederom verlieslijdend. Er wordt op korte termijn nog geen verbetering verwacht. Deze omstandigheden leiden tot mogelijke twijfel inzake de continuïteit.

Hoe houdt de accountant hiermee rekening bij het bepalen van de materialiteit?

De ondernemer kan de neiging hebben bij dreigende continuïteit om zaken beter voor te stellen. Hiermee bestaat er ook een grotere kans op fouten. De accountant kan bij het bepalen van de materialiteit op twee manieren rekening houden met het continuïteitsvraagstuk. Allereerst kan hij deze meenemen in de ondernemingsspecifieke omstandigheden en lagere percentages aanhouden. Hij kan ook kiezen voor een andere benchmark, bijvoorbeeld het eigen vermogen. Maar hij kan ook een hogere afslag hanteren bij het bepalen van de uitvoeringsmaterialiteit.

Als de accountant van mening is dat door de gegeven omstandigheden een lagere afwijking van invloed is op de oordeelsvorming van de gebruiker, zal hij in elk geval de jaarrekeningmaterialiteit lager stellen door lagere percentages te hanteren. Een lagere jaarrekeningmaterialiteit heeft automatisch bij een gelijkblijvend risico op onbewuste afwijkingen een lagere uitvoeringsmaterialiteit tot gevolg.

Het kan zijn dat de accountant inschat dat de onzekerheid omtrent de continuïteit geen invloed heeft op jaarrekeningmaterialiteit. Wel is hij van mening dat er een hoger risico bestaat omdat hij zich bij zijn oordeel mede moet baseren op onzekere toekomstige uitkomsten van gebeurtenissen of omstandigheden. Dit hogere risico kan hij tot uitdrukking laten komen in een hoger risicoprofiel en dus lagere uitvoeringsmaterialiteit. Hij zal om tot dezelfde conclusies te komen, meer werkzaamheden moeten uitvoeren.

Fiscale posten en aspecten

Hoewel in theorie de samengestelde jaarrekening en de fiscale aangiften af kunnen wijken, wordt dit in de praktijk niet als gewenst ervaren. Fiscale posten vragen specifieke aandacht binnen het samenstelproces, waarbij de materialiteitsgrens veel lager, meestal nihil, is.

Fiets BV kent een flink aantal fiscale posten op de balans, zoals BTW, LH en VPB. Bij het samenstellen van de jaarrekening blijkt een suppletie loonheffingen omdat de vrije ruimte binnen de Werkkostenregeling wordt overschreden. De suppletie bedraagt € 300.

Hoe hanteert de accountant materialiteit bij deze fiscale posten?

De afwijking valt ruim binnen de jaarrekeningmaterialiteit zoals steeds hierboven steeds berekend en wellicht ook nog wel binnen de ondergrens voor correcties. Puur voor het afgeven van de samenstellingsverklaring hoeft de jaarrekening dan ook niet te worden gecorrigeerd. Dat wil niet zeggen dat de fiscale winstaangifte dezelfde fout mag bevatten.

We hebben eerder gezien dat de Belastingdienst van mening is dat elke ontdekte fout (van invloed op de materieel verschuldigde belastingen) gecorrigeerd moet worden. Er ontstaat dus een verschil tussen de jaarrekening en de fiscale winstaangifte. Dit is onwenselijk waardoor binnen het samenstellingsproces volgens ons stappenplan extra aandacht wordt geschonken aan fiscale posten en aspecten. Voor deze posten worden extra werkzaamheden uitgevoerd en vaak een materialiteit van nihil gehanteerd. Dit draagt uiteindelijk bij tot een efficiënter samenstelproces.

Materialiteit in geval van niet-financiële informatie en/of kwalitatieve informatie

In bovenstaande voorbeelden wordt materialiteit toegepast op financiële informatie die met name kwantitatief van aard is, namelijk de jaarrekening. Materialiteit is ook aan de orde in geval van andere opdrachten, zoals bijvoorbeeld bij het opstellen van een prognose.

Fiets BV heeft financiering nodig en vraagt de accountant om op basis van de tussentijdse cijfers een (liquiditeits)prognose op te stellen.

Hoe hanteert de accountant materialiteit bij deze opdracht?

De accountant kan voor de financieringsaanvraag in principe de materialiteit op dezelfde wijze bepalen als in geval van de jaarrekening. Gezien de specifieke gebruikersgroep zal de accountant mogelijk de jaarrekeningmaterialiteit lager vaststellen.

Bij de prognose zijn meer de kwalitatieve aspecten van belang. De accountant zal zich vooral richten op de gehanteerde veronderstellingen in de prognose: zijn de cijfers in lijn met het verleden en de branche, kunnen afwijkingen verklaard worden etc? Maar ook of de veronderstellingen voldoende zijn toegelicht in de prognose.

De brutomarge van Fiets BV volgens de tussentijdse cijfers ligt rond de 30% van de netto omzet. Voor de prognose gaat Fiets BV uit van een brutomarge van 35%. De accountant zal op basis van branchegegevens, gegevens uit het verleden en informatie van de klant zich een oordeel vormen over de hoogte van de brutomarge. Is een hogere brutomarge aannemelijk, hoe gaat de ondernemer dit realiseren en wordt dit voldoende toegelicht in de prognose. Daarnaast zullen ook kwalitatieve aspecten een rol spelen.

Materialiteit en communicatie

De gehanteerde materialiteit wordt nauwelijks besproken met de klant. En als deze aan de orde komt, vooral achteraf tijdens de eindbespreking. Kan dit ook anders?

De accountant heeft bij het samenstellen van de jaarrekening van Fiets BV alle gevonden afwijkingen gecorrigeerd. De directeur van Fiets BV is behoorlijk geschrokken van de factuur van de accountant en vraagt zich af of dit anders kan.

Wat kan de accountant doen?

De accountant kan vooraf met de directeur van Fiets BV afspraken maken over:

- de te hanteren ondergrens: gevonden afwijkingen onder de drempel worden sowieso niet gecorrigeerd of besproken
- de te hanteren berekening van de jaarrekeningmaterialiteit, bijvoorbeeld 8% van het resultaat voor belastingen. De accountant bepaalt natuurlijk de maximale jaarrekeningmaterialiteit, in ons voorbeeld 10% van het resultaat voor belastingen
- alle gevonden niet-materiële afwijkingen worden niet gecorrigeerd maar wel voorgelegd aan de directeur van Fiets BV

Het is aan te bevelen om deze afspraken vast te leggen, bijvoorbeeld in de opdrachtbevestiging, vooral als deze afspraken onderdeel zijn van gemaakte prijsafspraken.

6. CONCLUSIES & AANBEVELINGEN

Dit hoofdstuk geeft antwoord op:

- De belangrijkste conclusies van dit onderzoek
- Aanbevelingen hoe u materialiteit in de praktijk optimaal kunt toepassen

Keep it simple!

Uit het onderzoek blijkt dat het begrip materialiteit en de toepassing ervan door veel accountants als abstract wordt ervaren. De wens is dan ook om in dit onderzoek duidelijkheid te verschaffen over de verschillende begrippen maar ook vooral om een eenvoudig toepasbare rekentool te ontwikkelen.

Het kwantificeren van materialiteit op basis van een rekenmodel is een goed hulpmiddel voor de accountant. Vanwege het subjectieve karakter is een dergelijk rekenmodel richtinggevend en niet allesbepalend. Een eenvoudige berekening waarbij materialiteit uitgedrukt wordt als een percentage van de omzet, balanstelling of winst is daarom niet beter of slechter dan een berekening gebaseerd op meerdere kengetallen en wegingsfactoren. Keep-it-simple dus!

Aanbeveling

Gebruik de rekentool onder www.nba.nl/materialiteit.

Onderscheid naar risicogerichte en administratieve aanpak samenstellingsopdracht

Met de komst van de risicogerichte aanpak van de samenstellingsopdracht wordt materialiteit vaker toegepast in de planningsfase. In de planningsfase wordt dan een kwantitatieve berekening gemaakt op basis waarvan in de uitvoeringsfase voor de verschillende posten de omvang van de uit te voeren werkzaamheden wordt bepaald. In de situaties waarin de administratieve aanpak wordt toegepast zien we duidelijk veel minder vaak een kwantitatieve berekening in de planningsfase. In die situaties wordt meestal alleen in de evaluatiefase de materialiteit geëvalueerd op basis van kwalitatieve aspecten. Vaak wordt hiervan een vastlegging gemaakt in het dossier.

Aanbeveling

Maak in het samenstelproces voor de toepassing van materialiteit onderscheid tussen de risicogerichte of administratieve aanpak. Zie het materialiteitsmodel van hoofdstuk 5.1.

Indeling rekentool naar type onderneming & specifieke omstandigheden

Aan de geïnterviewden is gevraagd rekentools aan te leveren. Vanuit deze rekentools en in combinatie met de uitkomsten van de interviews komt duidelijk de wens naar voren om het rekenmodel te koppelen aan de verschillende typen ondernemingen. Uit het literatuuronderzoek blijkt dat bij specifieke omstandigheden zoals incidentele posten of continuïteitsgevaar andere benchmarks en percentages moeten worden gehanteerd. Ook dit is verwerkt in het rekenmodel.

Aanbeveling

Maak bij het bepalen van de kwantitatieve materialiteit onderscheid naar type onderneming en houd rekening met specifieke omstandigheden.

Kwalitatieve aspecten spelen een grote rol

Een materiële fout of afwijking in de jaarstukken is van invloed op de economische beslissingen van de gebruikers van de jaarrekening. De accountant wordt geacht voor deze gebruikers te bepalen welke fout nog materieel is en welke niet. Materialiteit is dus gebaseerd op de mening van de accountant en daarom subjectief. Het bepalen van de jaarrekeningmaterialiteit is dan ook geen exacte wetenschap en het resultaat geen hard gegeven. Bij de interviews komt naar voren dat de kwalitatieve aspecten en daarmee de professionele oordeelsvorming bij iedere opdracht een belangrijke rol speelt. Kennis van de klant speelt hierbij een rol maar ook de verspreidingskring.

Aanbeveling

- Bespreek de uitkomsten van de materialiteitsbepaling in het team en/of deel het met een collega-accountant om te komen tot een goede inschatting
- Hanteer de mogelijke lijst met kwalitatieve aspecten onder hoofdstuk 4.3

Weinig communicatie over materialiteit

Uit het onderzoek blijkt dat voorafgaand aan een opdracht communicatie over materialiteit nauwelijks plaatsvindt. In de eindbespreking met de klant komt materialiteit soms aan bod. Het betreft dan situaties waarin niet alle geconstateerde afwijkingen zijn verwerkt in het rapport. Vanuit de regelgeving is vooral bij samenstellingsopdrachten duidelijk verwoord dat de accountant de afwijkingen moet communiceren met de klant.

Aanbeveling

Duidelijke communicatie met de klant over welke werkzaamheden u wel of niet heeft gedaan en welke afwijkingen u wel of niet hebt verwerkt is een belangrijk onderdeel van de werkzaamheden.

Verband tussen de omvang van het kantoor en het gebruik van een kwantitatieve berekening

In het onderzoek is ook duidelijk gebleken dat grotere accountantskantoren vaker een kwantitatieve berekening hanteren dan de kantoren die geen of slechts enkele personeelsleden in dienst hebben. Dit komt onder meer door het gebruik van de applicaties waarin een berekening is opgenomen. Ook geeft een kwantitatieve berekening assistenten een duidelijke richting aan hun werkzaamheden. Bij kleinere kantoren is deze interne communicatie minder van belang.

De materialiteit voor gevonden afwijkingen bij fiscale opdrachten is nihil

Bij fiscale aangiften is de materialiteit voor gevonden afwijkingen nihil. Dat komt doordat de Belastingdienst een aanvaardbare aangifte vereist waarin alle geconstateerde afwijkingen zijn verwerkt. Wel worden de toezichtswerkzaamheden gepland en uitgevoerd aan de hand van een hogere materialiteit. Wanneer sprake is van zowel een samenstellingsopdracht en fiscale aangiften wordt bij het opstellen van de fiscale aangifte meestal de materialiteit van de samenstellingsopdracht gevolgd. Bij deze laatste is dan wel in het proces al rekening gehouden met de aanvullende fiscale opdracht. Er is dan ten aanzien van de fiscale posten een lagere materialiteit gehanteerd.

Materialiteit bij ander typen mkb-opdrachten dan de samenstellingsopdracht is vooral gericht op de kwalitatieve aspecten

Uit het onderzoek blijkt dat vooral bij de risicogerichte aanpak van de samenstellingsopdracht een kwantitatieve berekening wordt gemaakt. Bij ander typen mkb-opdrachten zoals prognoses of advies wordt vrijwel nooit een kwantitatieve berekening opgenomen. Wel wordt bij deze opdrachten met name in de evaluatiefase de materialiteit geëvalueerd op basis van kwalitatieve aspecten.

Aanbeveling

Overweeg steeds hoe materialiteit een rol kan spelen om uw werkzaamheden efficiënt in te richten. Ga hierbij steeds na wat de mogelijke (groep van) gebruikers is van de rapportage.

7 REFERENTIES

De hieronder opgenomen literatuur is onderverdeeld naar regelgeving, geraadpleegde websites en anderzijds de daarover geschreven artikelen.

Regelgeving

- Titel 9 Boek 2 BW
- VGBA
- Standaard 320 inzake Materialiteit bij de planning en uitvoering van de controle
- Standaard 450 inzake Evaluatie van en tijdens de controle geconstateerde afwijkingen
- Standaard 4410 inzake Samenstellingsopdrachten

Geraadpleegde artikelen en literatuur (niet allemaal beschreven in het rapport)

Belastingdienst, Controleaanpak Belastingdienst,

https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/zakelijk/aangifte_betalen_en_toezicht/toezicht/handhaving_en_controle/controleaanpak_belastingdienst

Bos, A. de (1996), Presentatiematerialiteit. Het materialiteitsbeginsel bij de presentatie van financiële informatie in de jaarrekening, Delwel

Eilifsen, Aasmund and William F. Messier, Jr. (2015), Materiality Guidance of the Major Public Accounting Firms, Auditing; A Journal of Practice and Theory, Vol. 34, No. 2, May, pp. 3-26

Gortemaker, H. en Velden, E.M. van der, Interview NEMACC: Risicogericht samenstellen, Tijdschrift voor accountancy-vaktechniek en tuchtrecht, mei/juni 2015

Holstrum, Gary L., and William F. Messier, Jr. (1982), A Review and Integration of Empirical Research on Materiality, Auditing; A Journal of Practice and Theory, Vol. 2, No. 1, Fall, pp. 45-63

IAASB, IFRS Practice Statement, Making Materiality Judgements Practice Statement 2, September 2017

Iskander, Takiah Mohd., and Errol R. Iselin, A Review of Materiality Research (1999), Accounting Forum Vol. 23. No. 3, September, pp. 209 - 240

Lasance, A. en Spaargaren, R., Continuous reporting: altijd up-to-date, Tijdschrift administratie, nummer 9, september 2014

Leidraad Horizontaal Toezicht Fiscaal dienstverleners Belastingdienst

Leslie, Donald A. (1985), Materiality. The Concept and its Application to Auditing, A Research Study, CICA

Limperg Instituut (1989), Materialiteit bij de opstelling en controle van de jaarrekening, NIVRA geschrift 46

Limperg Instituut (1990), Risico's en oordeelsvorming in de accountantspraktijk

Messier, William F, Jr., Nonna Martinov-Bennie and Aasmund Eilifsen (2005), A Review and Integration of Empirical Research on Materiality: Two Decades Later, Auditing; A Journal of Practice and Theory, Vol. 24, No. 2, November, pp. 153-187

NBA, dossier niet financiële informatie, <https://www.nba.nl/Vaktechniek/Vaktechnische-themas/mvo/Dossier-niet-financiele-informatie/>

NBA-handreiking 1136 Standaard 4410 inzake samenstellingsopdrachten. Een praktische toelichting op Standaard 4410 en andere bij samenstellingsopdrachten behorende regelgeving

Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, RJ 930 inzake kwalitatieve kenmerken van de jaarrekening, waar relevantie wordt genoemd als een van de vier kwalitatieve kenmerken van de jaarrekening (naast

begrijpelijkheid, vergelijkbaarheid en betrouwbaarheid). RJ 115 'Criteria voor opnemen van activa en posten van vreemd vermogen'.

SRA-Praktijkhandreiking Materialiteit en de samenstelopdracht

SRA, Handboek voor controleopdrachten

Tom Koning in SRA (2011), de SRA adviseur magazine, nr. 2 2011

Velden, E.M. van der, Materialiteit en samenstellen, Accountant, januari/februari 2014

[Www.accountant.nl](http://www.accountant.nl), NBA pleit voor niet financiële informatie in bestuursverslag,
<https://www.accountant.nl/nieuws/2016/1/nba-pleit-voor-niet-financiele-informatie-in-bestuursverslag/>

BIJLAGE 1: OVERZICHT GEINTERVIEWDEN

Kwalitatieve interviews gehouden met accountantskantoren, specialisten en andere stakeholders:

Organisatie
NBA, SRA, NHL Hogeschool, Rijksuniversiteit Groningen en Buro 360 Adviseurs en Accountants
Flynth Adviseurs en Accountants
NBA, Visser & Visser
Belastingdienst
Raadviseurs Zwetsloot & Vlot B.V.
Mkb-ondernemer
NBA, BPV accountants en A&D accountants en belastingadviseurs
EY
Accountantskamer
Fidor accountants & belastingadviseurs

BIJLAGE 2: VRAGENLIJST INTERVIEWS

Vragenlijst voor accountants & stakeholders

Algemeen	
1. Wat is de omvang van uw kantoor qua personeelsleden mkb/aantal locaties?	
2. Met welke software wordt gewerkt bij het samenstelproces?	
3. Wat is de gemiddelde omvang van uw klanten?	
4. In welke mate worden administraties door uw kantoor uitgevoerd?	
Regelgeving	
5. Heeft u afgelopen jaren uw zienswijze of werkwijze ten aanzien van materialiteit gewijzigd, bijvoorbeeld door de introductie van risicogericht samenstellen	
Materialiteit in het mkb	
6. Wordt het materialiteitsbegrip gehanteerd binnen uw organisatie? Zo ja <ul style="list-style-type: none"> • Waarom wordt materialiteit toegepast? • Bij welk typen opdrachten? • Bij welk typen klanten? • Wordt een berekening gemaakt? • Zo ja, hoe ziet die er uit? • En in welke fasen van de opdracht wordt materialiteit toegepast, bijvoorbeeld uitvoering en/of evaluatie? • Berekent u een afzonderlijke uitvoeringsmaterialiteit? • Spelen kwalitatieve aspecten een rol en zo ja, hoe en welke? • Wordt de berekening vastgelegd in het dossier? <p>Zo nee</p> <ul style="list-style-type: none"> • Waarom wordt het materialiteitsbegrip niet gehanteerd? 	
7. Past u ook materialiteit toe bij niet-financiële informatie? Hoe doet u dat bijvoorbeeld bij een ondernemingsplan waar zowel financiële als niet-financiële informatie in is opgenomen?	
8. Hoe gaat u om met materialiteit bij posten met schattingselementen en onzekerheden?	
9. Wat zijn de gevolgen voor de mkb-accountant van het feit dat ten behoeve van de jaarrekening een andere invulling aan het begrip “materialiteit” wordt gegeven dan ten behoeve van fiscale doeleinden (in het kader van Horizontaal Toezicht)?	
En wat voor invloed heeft dit voor de jaarrekening op fiscale grondslagen?	
10. Leg je afspraken rondom materialiteit vast in de communicatie met de klant? Zoals bijvoorbeeld in de opdrachtbevestiging of gespreksverslag?	
11. Op welke punten zou u de toepassing van materialiteit willen verbeteren of veranderen? Bijvoorbeeld opnemen in 4410 dat de materialiteitsberekening een verplicht dossierstuk zou moeten zijn of dat de samenstellingsverklaring een toelichting geeft op de materialiteit.	

Vragenlijst voor gebruikers

Algemeen

Nemacc, het kenniscentrum van de NBA en Erasmus Universiteit, verricht onderzoek rondom het functioneren van de mkb-accountant. Momenteel heeft Nemacc (onder andere) het begrip materialiteit op de agenda staan, waarbij gezocht wordt naar handvatten voor de mkb-accountant om materialiteit binnen samenstelopdrachten adequaat toe te passen.

Materialiteit is een begrip dat accountants hanteren bij de uitvoering van hun werkzaamheden en om afwijkingen in de jaarrekening te evalueren. Materialiteit geeft de grens aan wanneer afwijkingen in de jaarrekening zullen leiden tot andere economische beslissingen door gebruikers. Bij de bepaling van de materialiteit schatten accountants daarom in wanneer afwijkingen in de jaarrekening invloed zullen hebben op de economische beslissingen (wel/niet investeren, financieren, etc.) van de jaarrekeninggebruikers. In algemeenheid wordt daarbij een grens gebruikt van 5% van het resultaat voor belastingen of de brutomarge. Ook wordt wel 2% van de omzet gebruikt wanneer het resultaat voor belastingen sterk schommelt of zich rond de nullijn beweegt.

Het is voor accountants van belang een beeld te hebben bij de 'grenzen' die jaarrekeninggebruikers zélf toepassen bij hun economische beslissingen. Vandaar dat Nemacc in het kader van het onderzoek naar materialiteit een aantal vragen voor de jaarrekeninggebruikers heeft geformuleerd:

Vragen

1. Bent u bekend met het begrip materialiteit en specifiek materialiteit in de jaarrekening	
2. Bent u bekend met het feit dat de accountant zijn werkzaamheden op de materialiteit afstemt en daardoor niet alle afwijkingen zal ontdekken?	
3. Als de accountant een afwijking ontdekt, hoeft hij deze (mits lager dan de materialiteitsgrens) niet te corrigeren. Wat vindt u daarvan?	
4. Wat is volgens u het effect van materialiteit op uw jaarrekening?	
5. Wat vindt u van de algemeen gehanteerde materialiteitsgrens en zou u deze wellicht anders verwachten of wensen?	
6. Een lagere materialiteit brengt over het algemeen meer werkzaamheden met	
7. Communiceert uw accountant de materialiteit met u, vooraf dan wel achteraf, schriftelijk dan wel mondeling?	
8. Zou u dat anders willen zien, zo ja hoe dan?	
9. Heeft u nog iets toe te voegen?	

BIJLAGE 3: VRAGENLIJST INTERVIEWS

	Percentages onderzoek, zie rekenmodel op www.nba.nl/materialiteit	Onderzoek Eilifsen & Messier	Rekenmodel 1 (controle en samenstellen)	Rekenmodel 2 (controle)	Rekenmodel 3 (samenstellen)	Rekenmodel 4 (samenstellen)	Rekenmodel 5 (samenstellen)	Rekenmodel 6 (samenstellen)
Netto omzet	0,5-3% Profit	0,25-2% Eenmalig verlies *	3% Profit, de laagste van netto-omzet en balanstotaal	1%	0.5 %	0.5 - 1% Handel	3%	0,5-1,5% Productie en dienstverlening
Resultaat voor belastingen	5-10% Dienstverlening	5%	5%-10% Profit, alleen bij wisselende resultaten	10%		5 - 10% Dienstverlening	10%	
Brutomarge	5%	1-2% Eenmalig verlies (volgens één kantoor) *		5%			5%	1%-5% Groothandel*
EBITDA	-	2,5-5% Wisselende resultaten *						
Eigen vermogen	2,5-5%	1-5% Liquiditeits- issue		5%	10% *	2.5% Weinig substance	5%	
Balanstotaal	0,25-3% Productie	0,25-2% Private onderneming, zoals MKB *	3% Profit, de laagste van netto-omzet en balanstotaal		1%	0.5 - 2% Productie		0,5-1,5% Vastgoed en kapitaalintensieve bedrijven
Totaal lasten	0,5-2% Non-profit		1,5%-2% Non-profit	1%	0,5%	0.5% - 1% Non-profit	5% *	

* Dit percentage-of een deel ervan- is dusdanig afwijkend van de andere percentages en daarom niet meegenomen in de percentages van het onderzoek

	Percentages onderzoek, opgenomen in het rekenmodel op www.nba.nl/materialiteit	Onderzoek Eilifsen & Messier	Rekenmodel 1 (controle en samenstellen)	Rekenmodel 2 (controle)	Rekenmodel 3 (samenstellen)	Rekenmodel 4 (samenstellen)	Rekenmodel 5 (samenstellen)	Rekenmodel 6 (samenstellen)
Afslag	50%-75%	50-75%	50-75%			5%		
Correctiebedrag / drempel	3-5% van de uitvoerings-materialiteit	3-5% van jaarrekening-materialiteit		Voor fiscale posten in de jaarrekening wordt -in plaats van de hierboven berekende materialiteit- een lager bedrag aangehouden, gebaseerd op het correctiebedrag zoals gehanteerd bij de administratieve dienstverlening. Wij stellen dit correctiebedrag op 5% van de materialiteit		De drempel betreft een minimumbedrag.		

Correspondentieadres
NEMACC, Kamer M5-10
Postbus 1738, 3000 DR Rotterdam